

Вонгозеро. Епідемія
Яна Вагнер

Вонгозеро #1

По-справжньому ми злякалися того дня, коли оголосили про закриття метро. Подзвонила мама: «У магазинах порожні полиці... Знаєш, дитинко, мені стає якось лячно, на вулиці всі в масках». Потім Сергій, мій чоловік, не зміг дотелефонуватися на роботу, мобільний зв'язок завис, як у новорічну ніч, – мережа перевантажена й короткі гудки, а до кінця дня новини посипалися одна за одною: комендантська година, заборона на пересування містом, патрулі, роздавання ліків і продуктів за талонами, комерційні організації закрито, у школах і дитячих садках організовано пункти екстреної допомоги. Але насправді то були не пункти, а лазарети, переповнені тяжкохворими, яких клали просто на підлогу. Інфікованих щодень більшало, а надії меншало. Але цей жах був лише початком. І тоді розверзлося пекло...

Яна Вагнер

Вонгозеро. Епідемія

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Електронна версія зроблена за виданням:

The publication of the book was negotiated through Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency (www.bgs-agency.com)

© Jana Vagner, 2011

© Joint-Stock Company TNT-Broadcasting Network, обкладинка, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

Мама померла у вівторок, сімнадцятого листопада. Я дізналася про це від сусідки – особлива іронія полягала в тому, що ані я, ані мама ніколи не були з нею близькі. Це була сварлива, невдоволена життям жінка з непривітним обличчям, ніби витесаним із каменю. П'ятнадцять років ми з мамою мешкали з нею на одному сходовому майданчику, і якийсь час я навіть не віталась із сусідкою та із задоволенням натискала кнопку ліфта, перш ніж вона встигала дійти до нього від своїх дверей, тяжко дихаючи й насилу переставляючи ноги. Автоматичні двері зачинялися саме тієї миті, коли вона підходила, і в неї був дуже кумедний вираз обличчя – монументальне обурення. З таким виразом вона часто за ці кілька років (мені виповнилося тоді чотирнадцять чи п'ятнадцять) дзвонила в наші двері – мама ніколи не запрошувала її зайти – і висловлювала свої претензії: тала вода натекла з черевиків у холі, гість помилково подзвонив у її двері після десятої вечора. «Чого їй знову треба, мам?» – запитувала я голосно, коли мамині інтонації ставали геть уже безпорадними. За все життя вона так і не навчилася захищатися, і дріб'язковий конфлікт у черзі, від якого в решти учасників хіба з'являлися блиск в очах і здоровий рум'янець, спричиняв у неї головний біль, пришвидшене серцебиття та сльози. Коли мені виповнилося вісімнадцять, щотижневим сусідчиним інтервенціям зненацька настав край – мабуть, вона відчула, що я готова замінити маму на посту біля дверей, і припинила свої обурені набіги; ще за якийсь час я знову почала вітатися з нею, щоразу відчуючи якесь непевне торжество, а потім, незабаром, поїхала з дому (можливо, після мого від'їзду війна тривала, але мама ніколи не розповідала мені про це), і образ нервової недружелюбної жінки з іменем, яке їй геть не пасувало, – Любов, – змеркнув і перетворився лише на один із незначущих дитячих спогадів.

Напевно, за минулі десять років я жодного разу не чула її голосу, але чомусь упізнала миттєво, варто було їй сказати: «Анюто». Отак вимовити мое ім'я й замовкнути, і я одразу збагнула, що мами більше немає, – сусідка лише дихала в слухавку, уривчасто й шумно, і терпляче чекала, поки я сідала на підлогу, поки намагалася вдихнути, поки я плакала – ще не почувши ані слова, крім свого імені, я плакала та притискала слухавку до вуха, і чула її подих, і ладна була плакати якомога довше, щоб далі не прозвучало жодного слова, а сердита жінка з іменем Любов, яка в моїй пам'яті залишилася розмитою картинкою з дитинства – зачиняються двері ліфта, монументальне обурення, – дозволила мені плакати десять хвилин чи двадцять і заговорила аж відтак. Відтак – я сиділа на

підлозі – вона сказала, що мама зовсім не мучилася. «Ми тут надивилися жахіть по телевізору, звісно, але ти нічого такого не думай, усе було зовсім не так страшно, ніяких судом, ніякої задухи, ми в останні дні не замикаємо дверей, Аню, бо мало чого, сама розумієш, стане гірше – до дверей дійти не встигнеш, і я заглянула до неї – принесла трохи бульйону, а вона лежала в ліжку, й обличчя в неї було дуже спокійне, наче вона просто припинила дихати вві сні».

Мама не казала мені, що захворіла, – але я чомусь відчувала, що це неодмінно станеться. Нестерпно було проживати кожен день із думкою, що вона за вісімдесят кілометрів від нашого спокійного добробутного будинку, якихось сорок хвилин автівкою, і я не можу забрати її. Півтора місяці тому я гостювала у неї востаннє, Мишкову школу тоді вже закрили на карантин, інститути теж були вже закриті, і, здається, ішлося про те, щоб закрити й кінотеатри та цирк. Але все це ще не сприймали як катастрофу, радше як позаурочні канікули. Людей у масках нечасто можна було зустріти на вулиці, тому вони ніяковіли, бо інші перехожі на них витріщалися. Сергій іще їздив щодня в офіс, і місто, місто ще не закрили – це навіть не обговорювали, нікому й на думку не спадало, що мегаполіс, гігантський мурашник площею тисяча кілометрів, можна огородити колючим дротом і відрізати від решти світу; що одного дня раптом припинять працювати аеропорти й залізничні вокзали, пасажирів висаджуватимуть із приміських електричок, і вони стоятимуть на пероні змерзлим здивованим натовпом, наче діти, яким у школі скасували уроки, зі змішаними почуттями тривоги й полегшення проводжатимуть очима порожні потяги, що йдуть у місто, – нічого цього ще не сталося того дня. Я заїхала на хвилину – забрати Мишка, який у неї обідав, і мама сказала: «Анютю, ти хоч поїж, суп іще гарячий», але я воліла повернутися додому раніше за Сергія, тож, здається, устигла лише випити кави й відразу вирушила – ні про що до пуття не поговоривши з нею, поквапом дзвонила їй в щок у коридорі біля дверей, «Мишку, збирайся швидше, бо зараз затори почнуться», навіть не обійняла. Ой, мамо, матусю.

Усе сталося так швидко – за кілька днів інтернетом раптом почали ширитися чутки, знічев'я я читала їх і ввечері переказувала Сергієві, а він сміявся: «Анько, ну як ти це уявляєш, закрити місто – тринадцять мільйонів людей, уряд, і взагалі – там пів області працює, не божеволій – через якусь респіраторну дурню наженуть зараз страху на вас, параноїків, ви купите ліків, і все потихеньку стихне». Місто закрили зненацька, уночі. Сергій ніколи не будив мене вранці, але я знала, що йому подобається, коли я прокидаюся разом із ним, варю йому каву, ходжу за ним по будинку босоніж, сиджу поруч, очі злипаються, а він прасує собі сорочку, проводжаю його до дверей і плентаюся назад у спальню, щоб накритися з головою і поспати ще годину-другу. А того ранку він розбудив мене дзвінком.

– Мала, заглянь в інтернет, затор звірячий на під'їзді до міста, стою вже пів години, жодного поруху.

Голос у нього був трохи роздратований, як у людини, якій не подобається запізнюватися, але тривоги я не відчувала – точно пам'ятаю, тривоги ще не було. Я спустила ноги з ліжка та якийсь час сиділа нерухомо, прокидаючись, відтак попленталася до кабінету, увімкнула ноутбук. Здається, дорогою завернула на кухню й налила собі чашку кави, вона ще не встигла вихолонутися, – я сьорбала теплу каву з чашки й чекала, поки завантажиться браузер, щоб подивитися мапу заторів, і просто під рядком пошуку, серед інших новин на кшталт «Під час аварії літака в Малайзії ніхто не загинув» і «Міхаель Шумахер повертається на траси "Формули-1"», першою була ця фраза: «Ухвалено рішення про тимчасове обмеження в'їзду на територію Москви». Фраза була нестрашна – нудні пласкі слова «тимчасове обмеження» звучали якось звично й безпечно, я прочитала коротку новину до кінця – чотири рядки, і поки набирала номер Сергія, новини почали з'являтися одна за одною, просто поверх першого, нестрашного напису. Я дійшла до слів «МОСКВУ ЗАКРИТО НА КАРАНТИН», і цієї миті Сергій узяв слухавку та сказав:

– Я вже знаю, по радіо щойно передали, ще без подробиць. Я зараз зателефоную в контору, а тоді наберу тебе, ти почитай іще, гаразд? Дурня якась, – і від'єднався.

Я не стала читати далі, а зателефонувала мамі. У слухавці лунали довгі гудки. Я скинула виклик і набрала номер маминого мобільного. Коли вона врешті відповіла, то була трохи захекана:

– Анюто? Що, що сталося? Що в тебе з голосом?

– Мамо, ти де?

– Вийшла в магазин – хліб закінчився. Та що таке, Аню? Я завжди в цей час виходжу, що за паніка?

– Вас закрили, мамо, місто закрили. Я ще нічого не знаю, у новинах передали. Ти слухала новини вранці?

Вона помовчала трохи, а потім сказала:

– Добре, що ви за містом. Сергій удома?

Сергій телефонував дорогою ще кілька разів. Я читала йому вголос подробиці, що спливали в Мережі. Усі новини були короткими, інформація просочувалася по дешиці, чимало повідомлень починалися зі слів «за неперевіреними даними», «джерело в

адміністрації міста повідомило», обіцяли, що в обідніх новинах на федеральних каналах виступить головний санітарний лікар. Я оновлювала й оновлювала вебсторінку, доки в очах не зарядило від заголовків і літер. Кава охолола, і понад усе мені хотілося, щоб Сергій швидше повернувся додому. Після мого третього дзвінка він сказав раптом, що в заторі почався рух, водії заглушили двигуни й вешталися трасою, заглядаючи в сусідні автівки та слухаючи уривки новин із радіоприймачів. «Якась дурня, мала, новини лише раз на пів години, вони тут музику крутять із рекламою, дідько б їх ухопив», – і повернулися до своїх автомобілів, які колоною поповзли в бік міста. За сорок хвилин і п'ять кілометрів з'ясувалося, що потік на найближчому з'їзді розвертається в область. Сергій зателефонував іще раз і сказав:

– Схоже, вони не брешуть, місто справді закрили.

Ніби ще були сумніви і, рухаючись у бік міста ці останні п'ять кілометрів до розвороту, він сподівався, що це лише розіграш, невдалий жарт.

Прокинувся Мишко, спустився з другого поверху й грюкнув дверцятами холодильника. Я вийшла з кабінету та сказала:

– Місто закрили.

– Як це? – Він обернувся, і чомусь його заспаний вигляд, скуйовджене після сну волосся та слід від подушки на щоці відразу мене заспокоїли.

– У Москві карантин. Сергій повертається додому. Я телефонувала бабусі, у неї все гаразд. Якийсь час у місто не можна буде потрапити.

– Кльово, – сказав мій безтурботний худий хлопчик, у житті якого не виникало більшої проблеми, ніж зламана ігрова приставка; його ця новина анітрохи не злякала – може, він подумав про те, що канікули триватимуть ще якийсь час, а може, і геть нічого не подумав, просто сонно всміхнувся мені, схопив пакет апельсинового соку й печиво і, човгаючи, посунув назад до своєї кімнати.

Усе це справді було ще не страшно. Неможливо було уявити, що карантин не закінчиться за кілька тижнів. По телевізору тими днями говорили, що це «тимчасовий захід», «ситуація під контролем», «у місті достатньо ліків, постачання продовольства організовано», новини не йшли ще нескінченним потоком, із рядком-бігунком унизу екрана та трансляціями наживо з вулиць, навдивовижу порожніх, із поодинокими перехожими в марлевих пов'язках, по всіх каналах ще було повно розважальних передач і реклами, і ніхто ще не

злякався по-справжньому – ані ті, хто залишився всередині, ані ми, ззовні. Ранки починалися з новин, із дзвінків мамі та друзям. Сергій працював дистанційно, це було навіть приємно – позаурочна відпустка, наш зв'язок із містом не перервався, а просто був обмеженим. Ідея прокрастися в місто й забрати маму здавалася нетерміновою – уперше ми заговорили про це не всерйоз, за вечерею, здається на початку карантину, і в перші дні Сергій (і не лише він – деякі наші сусіди, як з'ясувалося пізніше, робили те саме) кілька разів виїжджав; за чутками, тоді ще було перекрито лише основні траси, а чимало другорядних в'їздів залишалися вільними, – але в місто потрапити він так жодного разу й не зміг і повертався ні з чим.

По-справжньому ми злякалися того дня, коли оголосили про закриття метро. Усе сталося якось одночасно, немов зненацька піднялися непрозорі фіранки – й інформація ринула на нас бурхливим потоком. Раптом ми жахнулися з того, як нам удавалося бути такими безтурботними, чотириста тисяч хворих, зателефонувала мама – «У магазинах порожні полиці, але ви не хвилюйтеся, я встигла зробити деякі запаси, мені не потрібно багато, і Любов Михайлівна каже, що в ЖЕДі друкують продовольчі талони та днями почнуть розподіляти продукти», а відтак вона сказала: «Знаєш, дитинко, мені стає якось лячно, на вулиці всі в масках». Потім Сергій не зміг дотелефонуватися на роботу, мобільний зв'язок завис, як у новорічну ніч, – мережа перевантажена й короткі гудки, а до кінця дня новини посипалися одна за одною: комендантська година, заборона на пересування містом, патрулі, роздавання ліків і продуктів за талонами, комерційні організації закрито, у школах і дитячих садках організовано пункти екстреної допомоги. Уночі до нас дотелефонувалася Олена та плакала в слухавку: «Анечко, які пункти, там просто лазарети, на підлозі лежать матраци, на них – люди, як на війні».

Відтоді не було вечора, коли ми із Сергієм не будували б планів якось прокрастися через карантин, крізь кордони похмурих озброєних чоловіків у респіраторх; спочатку ці кордони були просто пластмасовими червоно-білими кубиками, яких багато біля кожного посту ДАІ та які легко можна було б розкидати автівкою з розгону. Бетонні балки з настовбурченою арматурою, що іржавіла на листопадовому вітрі, з'явилися пізніше. «Ну не будуть же вони стріляти, у нас велика важка автівка, ми могли б об'їхати полем... Ну дамо їм грошей», – я сердилася, сперечалася, плакала. «Треба забрати маму й Оленку, ми повинні бодай спробувати». І одного такого вечора хвиля цієї суперечки винесла нас із дому – Сергій розпихав по кишенях гроші, мовчки, не дивлячись на мене, зашнурував черевики, вийшов, повернувся по ключі від автівки; я так боялася, що він передумає, аж схопила з вішака першу-ліпшу куртку, крикнула Мишкові:

– Ми по бабусю, нікому не відчиняй, зрозумів? – І, не дочекавшись відповіді, вибігла слідом за Сергієм.

Дорогою ми мовчали. Траса була порожня й темна, до освітленого шматка шосе залишалося ще кілометрів зо двадцять, траплялися поодинокі автівки, що їхали назустріч, – спочатку з-за вигину дороги з'являлася хмара розсіяного білого світла, щоб потім, кліпнувши, перетворитися на тьмяно-жовте ближнє, і від цих мовби вітальних підморгувань зустрічних автомобілів ставало спокійніше. Я дивилася на профіль Сергія, уперто стиснуті губи й не наважувалася простягнути руку й торкнутися його, щоб не знищити імпульс, який після кількох днів суперечок, сліз і сумнівів змусив його почути мене, поїхати зі мною. Я просто дивилася на нього й думала: «Ніколи ні про що більше не попрошу тебе, тільки допоможи мені забрати маму, будь ласка, допоможи мені».

Ми проминули горбисті мурашники котеджних селищ, які безтурботно мерехтіли вікнами в темряві, виїхали на освітлену ділянку дороги – ліхтарі, як дерева, що схилили свої жовті голови обабіч широкого шосе, великі торгові центри з погаслими вогнями обабіч, порожні паркінги, опущені шлагбауми, рекламні щити «Елітне селище Княже Озеро», «Земля від власника – від 1 га». Коли попереду замаячив кордон, що блокував в'їзд у місто, я навіть спочатку не відразу зрозуміла, що це саме він, – дві патрульні автівки навскоси, одна з увімкненими фарами, невелика зелена вантажівка на узбіччі, кілька довгих бетонних балок на асфальті, зоддала схожих на білу довгасту пастилу, самотня людська фігура. Усе це мало такий несправжній, іграшковий вигляд, що я вперше справді повірила в те, що ми зможемо, – і поки Сергій скидав швидкість, я дістала телефон і набрала мамин номер, а коли вона відповіла, я сказала:

– Не говори нічого, ми зараз приїдемо по тебе, – і завершила виклик.

Перш ніж вийти з автівки, Сергій чомусь відкрив і знову закрив бардачок, але нічого звідти не вийняв; він залишив двигун увімкненим, і я якусь мить сиділа на пасажирському сидінні, дивлячись, як він іде в бік кордону. Він ішов повільно, наче обдумуючи те, що повинен сказати. Я дивилася йому в спину, а потім вискочила з автівки – зі звуку позаду мене зрозуміла, що дверцята не зачинилися, але не поверталася і майже побігла слідом за ним, а коли наздогнала, він уже стояв навпроти чоловіка в камуфляжі, незграбного, як ведмідь; було холодно, під підборіддям у чоловіка була маска, яку він почав квапливо натягувати на обличчя, щойно ми вийшли з автівки, кілька разів марно намагаючись схопити її за краєчок рукою в товстій чорній рукавиці. У другій руці він мав цигарку, спалену до половини. В одній із патрульних автівок за його спиною виднілося кілька силуетів і тьмяно світився екранчик, – я подумала, що вони дивляться телевізор, це звичайні люди, такі ж, як ми. Ми зможемо домовитися.

Сергій зупинився за п'ять кроків – і я подумки похвалила його. Поспішність, із якою чоловік

натягав маску на обличчя, давала змогу припустити: він не хоче, щоб ми наближалися. Я теж зупинилася, і Сергій виголосив підкреслено бадьорим голосом – тим, який ми використовуємо під час розмов із даїшниками та поліційниками:

– Командире, як би нам у місто потрапити, га?

За його тоном і за тим, як він склав губи, було помітно, як складно йому дається ця невимушена інтонація, як неприємно йому вдавати дружельюбність, що він геть не впевнений в успіху. Чоловік поправив маску й поклав руку на автомат, що висів у нього на плечі. У цьому жесті не було погрози. Здавалося, ніби йому просто ніде подіти руки. Він мовчав, і Сергій продовжив – таким самим неприродно привітним голосом:

– Друже, дуже треба, скільки вас – п'ятеро? Може, домовимося? – і поліз у кишеню.

Дверцята автівки, що стояла позаду патрульної, ледь прочинилися, і цієї миті чоловік, який поклав руку на автомат, молодим, немов іще ламким голосом сказав:

– Не прийнято, розвертайтеся, – і махнув рукою, у якій димував недопалок, у бік роздільника.

Ми обое машинально подивилися туди – з металевої роздільної стрічки було акуратно вирізано шмат, і на снігу, що лежав обабіч стрічки, чітко виднілася колія.

– Почекай, командире, – почав Сергій, але з очей чоловіка з автоматом я вже зрозуміла, що все марно, що немає сенсу називати його командиром, пропонувати йому гроші, що він зараз покличе своїх і нам доведеться сідати в автівку, розвертатися в колії, прокладеній такими ж, як ми, хто намагався пробратися в закрите місто та вивезти звідти когось, кого вони люблять, за кого бояться.

Я змусила Сергія посунутися та зробила ще чотири кроки вперед, стала майже впритул до чоловіка з автоматом і тоді нарешті побачила, що він геть молодий, може років зо двадцять. Я постаралася поглянути йому просто в очі – він намагався відвести їх, і сказала:

– Послухай.

Я сказала «послухай», хоча нікому ніколи не «тикаю», це важливо для мене – «ви» задає дистанцію, ось я, доросла, освічена, благополучна, а ось це – хлопчик із темними віспинками на щоках у тих місцях, які не приховує біла маска, але тоді я знала точно, що мушу говорити саме так.

– Послухай, – кажу я, – розумієш, там моя мама, мама у мене там, вона сама, вона здорова, у тебе є мама, ти її любиш, ну пусти нас, будь ласка, ніхто не помітить, ну, хочеш,

я сама проїду, а він мене тут почекає, у мене дитина вдома, я точно повернуся, обіцяю тобі, я поїду сама й повернуся за годину, пусти мене.

У його очах з'явилася непевність, я помітила її та приготувалася сказати щось іще, але тут за його спиною з'явився ще один, у такій само масці й із таким само автоматом на плечі:

– Семьонов, що в тебе тут?

І я, намагаючись дивитися в очі то одному, то іншому, поки вони не глянули один на одного, заговорила швидко, щоб не дати їм змоги отямитися:

– Хлопці, пропустіть мене, будь ласка, мені треба маму забрати, мама там залишилася, мій чоловік із вами тут почекає, я за годину повернуся, можете навіть у своє авто його не садити. Сергію, ти тепло вдягнений, еге ж? Ти погуляєш тут годину? Я швидко.

І той, який був старшим, раптом вийшов наперед, відтіснивши молоденького Семьонова з недопаленою цигаркою в руці, і сказав голосно, майже крикнув:

– Не прийнято, сказано вам. Ніби це я придумав. Розвертайтеся швидко, у мене наказ, ідіть в автівку.

Він махнув автоматом, і в його жесті знову не було жодної погрози, але я не встигла сказати нічого більше, тому що молоденький Семьонов, із жалем викинувши собі під ноги недопалок, мовив майже жалісно:

– Навколо Кільцевої натягнули колючку, там ще один кордон, навіть якби ми вас пустили, там не проїдете.

– Ходімо, мала, ходімо, нас не пропустять, нічого не вийде, – сказав Сергій, узяв мене за руку й майже силоміць повів до автівки. – Спасибі, мужики, я зрозумів, – казав він і тягнув мене за собою.

Я знала, що сперечатися марно, та все ще думала, що б такого їм сказати, щоб вони мене пропустили, і нічого – нічого не спало мені на думку, і коли ми сіли в автівку, Сергій знову чомусь відкрив і закрив бардачок і, перш ніж рушити, сказав мені:

– Це вже не міліція і не ДПС. Ти подивися на форму, Аню, це регулярні війська.

І поки він розвертав автівку, поки під колесами хрускотіла сніжна колія, я взяла до рук телефон і набрала мамин номер – перший на літеру «М», «мама», вона взяла слухавку після першого ж гудка й закричала:

– Алло, Аню, алло, що у вас там коїться?

А я сказала – майже спокійно:

– Матусю, нічого не вдалося, треба почекати, мамо, ми щось придумаємо.

Якийсь час вона не говорила нічого, чутно було тільки її дихання – так чітко, немов вона сиділа поруч зі мною, у автівці. Потім вона сказала:

– Ну звісно, маленька.

– Я зателефоную тобі пізніше, увечері, гаразд?

Я скинула виклик і заходилася шукати в кишенях, мені довелося підвестись із сидіння, ми вже їхали у зворотному напрямку, незабаром мала закінчитися освітлена частина дороги – я вже бачила попереду кордон жовтого світла й мерехтливі вогники котеджних селищ, удома на нас чекав Мишко.

– Уявляєш, я забула вдома сигарети, – сказала я Сергієві й заплакала.

Рівно за тиждень, у вівторок, сімнадцятого листопада, мама померла.

* * *

Цей сон снівся мені все життя – іноді раз на рік, іноді рідше, але щоразу, коли я вже починала його забувати, він неодмінно приходив знову: мені треба дістатися кудись, зовсім недалеко, там на мене чекає мама, і я рухаюся вперед, але дуже повільно, – мені зустрічаються якісь непотрібні, зайві люди, і я грузну в розмовах із ними, як у павутинні, і коли нарешті майже досягаю мети, то раптом розумію, що запізнилася, що мами там більше немає, що її ніде немає – і я ніколи вже її не побачу. Я прокидалася від власного крику, із мокрим від сліз обличчям, лякаючи чоловіка, який лежав поруч, і навіть якщо той чоловік обіймав мене й намагався втішити, я відбивалася й відштовхувала його руки, приголомшена власною непохитною самотністю.

Дев'ятнадцятого листопада наш телефон замовк назавжди; разом із ним вимкнувся й інтернет. Виявив це Мишко – єдиний, хто намагався бодай удавати, що життя триває як зазвичай; виринаючи з напівсонної коми, у якій мене топили пігулки – Сергій змушував мене пити їх щоразу, коли я починала плакати й не могла зупинитися, – я йшла перевірити, де вони – дві людини, які в мене залишилися. Іноді вони сиділи поруч, схиливши голови

над комп'ютером, і гортали стрічку новин, а іноді Сергій пропадав у дворі – мені здається, він рубав там дрова, хоча годі було уявити більш безглузде заняття, а Мишко – Мишко все ще сидів перед комп'ютером, крутив ролики на «Ютубі» або грав в онлайнві ігри, і я, дивлячись на це, знову кричала та плакала; тут-таки відчинялися вхідні двері, впускаючи в дім струмінь холодного повітря, з'являвся Сергій, вів мене в спальню та змушував випити ще одну пігулку. Коли зник зв'язок, я прокинулася від того, що Сергій трусив мене за плече:

– Годі спати, мала, ти нам потрібна. Телефон здох, інтернет теж, у нас залишилися новини тільки з тарілки, і нашої з Мишком англійської замало.

Спустившись у вітальню, я виявила на дивані біля телевізора Мишка – на колінах у нього лежав оксфордський словник, а обличчя було зосереджене й нещасне, як на іспиті. Навколо нього сиділи дорослі: красуня Марина з триповерхового кам'яного палацу з моторошними вежами через вулицю від нас та її товстий чоловік Льоня, недільний партнер Сергія по піраміді. На підлозі біля дивана сиділа їхня маленька дочка – перед нею стояла ваза з черепашками, які ми привезли з весільної подорожі; судячи з роздутої щоки, одна з черепашок уже була в неї в роті, і тонка блискуча нитка слини тягнулася від підборіддя до решти крихких скарбів. Сергій вів мене попідруч сходами донизу – напевно, два дні пігулок і сліз не минули дарма, тому що Марина, піднявши на мене очі (попри ранню годину, макіяж у неї був бездоганним – є жінки, які мають вигляд досконалих янголів у будь-який час доби), швидко піднесла руку до рота й навіть спробувала підхопитися з дивана:

– Аню, у тебе кепський вигляд, ти не хвора?

– Ми здорові, – квапливо запевнив Сергій, і я відразу ж розсердилася на нього за цей поспіх, ніби це ми сиділи в Марининій вітальні, дозволивши нашій дитині обсмоктувати чужі сентиментальні спогади. – Друзі, у нас тут сталося...

Перш ніж він зміг продовжити фразу – чомусь мені було дуже важливо завадити йому закінчити, я підійшла до дівчинки і, розтиснувши мокрі від слини чіпкі пальчики, висмикнула вазу й поставила її вище, на камінну полицю:

– Марино, вийми в неї з рота черепашку, вона вдавиться, це все-таки не цукерка.

– Упізнаю свою дівчинку, – сказав Сергій стиха, з полегшенням, наші погляди перетнулися, і я не змогла не усміхнутися йому.

Я не терпіла їх обох – і Марину, і її недолугого галасливого Льоню, під зав'язку набитого грішми й дурнуватими анекдотами; у підвалі у Льоні стояв більярдний стіл, і Сергій час від часу у вихідні вирушав туди пограти – перші пів року нашого життя в селищі я намагалася скласти йому компанію, але швидко зрозуміла, що не можу навіть удавати, що мені весело

з ними. «Краще взагалі ніякого світського життя, ніж ця моторошна пародія», – казала я Сергієві, а він відповідав: «Знаєш, мала, не можна бути такою вередливою, якщо живеш у селі, із сусідами треба спілкуватися». І ось тепер ці двоє сиділи в моїй вітальні на моєму дивані, а мій син із відчаєм на обличчі намагався перекласти ім новини CNN.

Поки Марина діставала останню черепашку з-за щоки своєї дочки, Льоня по-хазяйськи поплескав по дивану поруч із собою і сказав:

– Сідай, Анько, і перекладай. Телефони здохли, наші брешуть, схоже, безбожно. Я хочу знати, що коїться у світі.

Я опустилася на краєчок журнального стола – мені страшенно не хотілося сидати поруч із ними, – обернулася до телевізора й тут-таки припинила чути Маринине безпорадне воркування: «Дашо, виплюнь, виплюнь нехайно», і Льонині гучні сміхи: «Няню відрізало карантин, довелося Маринці згадувати про материнські інстинкти, та поки що не дуже вдається, Сергію, як бачиш». Я підняла руку, і вони замовкли разом, я слухала й читала рядок-бігунець унизу екрана. Минуло десять хвилин, п'ятнадцять. Запала цілковита тиша, а потім я обернулася до них. Марина тепер сиділа на підлозі в застиглій позі, затиснувши в руці мокру черепашку, видобуту з Дашиного рота, а Льоня тримав на руках дівчинку, затискаючи їй рота рукою, і очі в нього були дуже серйозні, такого дорослого виразу я жодного разу в нього не бачила; поруч із Льонею завмер Мишко, худе обличчя з довгим носом, куточки губ опущені, брови підняті, як у карнавального П'єро, словник скотився з колін на підлогу – мабуть, знань англійської все-таки вистачило йому, аби зрозуміти головне.

Я не переводила погляду на Сергія, який стояв позаду дивана, лише мовила:

– Вони кажуть, що скрізь те саме. У Японії сімсот тисяч хворих, китайці не дали статистики, австралійці й англійці закрили кордони, тільки це їм не допомогло – схоже, вони теж спізнилися; літаки не літають ніде. Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго, Г'юстон, – усі великі міста в Штатах на карантині, і вся Європа в такій само дупі – це якщо коротко. Кажуть, що створили міжнародний фонд і працюють над вакциною. Ще кажуть, що раніше ніж за два місяці вакцини не буде.

– А про нас що?

Льоня прибрав руку від рота дівчинки, і та одразу почала смоктати палець; вони обоє дивилися на мене, і я вперше помітила, які вони схожі, – бідолашна дівчинка, у ній не було нічого від тендітної породистої Марини, лише Льонині близько посаджені очі й товсті борошністі щоки, з яких стирчала трикутна горошина підборіддя.

– Та що їм ми. Про нас поки що сказали мало. Теж усе погано, і те саме всюди – на Далекому Сході особливо, китайського кордону не закриєш, вони кажуть, що там третина населення інфікована; Пітер закрили, Нижній закрили.

– А Ростов? Про Ростов вони що кажуть?

– Льонь, не говорять вони про Ростов, вони про Париж кажуть, про Лондон. – Це було навіть приємно, чотири пари переляканих очей, прикутих до мого обличчя; вони чекали кожного мого слова, ніби від цього залежало щось дуже важливе.

– У мене мама в Ростові, – сказав Льоня тихо. – Я тиждень туди дотелефонуватися не можу нікому, а тепер телефон геть здох. Сергію, що це з нею? Аню, ти чого?

Поки Сергій підштовхував до виходу Льоню з дівчинкою на руках і Марину, яка все озиралася («Сергію, та що я такого сказав? Що у вас сталося? Може, вам допомога потрібна?»), я намагалася вдихнути – горло стиснулося, не кажи їм, не кажи, – і спіймала Мишків погляд; він дивився на мене, закусивши губу, і обличчя в нього було відчайдушне, безпорадне, я простягнула до нього руку, а він стрибнув до мене з дивана (столік по-зрадницьки затріщав під його вагою), учепився мені в плече та прошепотів кудись у ключицю:

– Мамо, що ж тепер буде?

А я сказала:

– Ну, спершу ми, звісно, зламаємо до біса журнальний столик.

Він відразу ж засміявся, як завжди робив, коли був іще маленьким, – його завжди було дуже просто розсмішити, попри будь-які прикросці, це був найпростіший спосіб заспокоїти його, коли він плакав. До вітальні зайшов Сергій:

– Що смішного?

Я подивилася на нього поверх Мишкової голови та сказала:

– Гадаю, що далі буде тільки гірше. Що робитимемо?

Решту дня ми всі – я, Сергій і навіть Мишко, який облишив свої ігри, – провели у вітальні біля ввімкненого телевізора, немов цінність цього останнього каналу зв'язку із зовнішнім світом, який у нас залишився, лише щойно стала для нас очевидною, і ми поспішали ввібрати якомога більше інформації, перш ніж ця ниточка урветься. Мишко, щоправда,

сказав:

– Супутникові точно нічого не буде, мам, що б вони там не вимикали, він літає собі й літає, – але сидів із нами доти, доки нарешті не заснув, примостивши скуйовджену голову на підлокітник дивана.

Ближче до вечора Сергій вимкнув світло, розпалив вогонь у каміні, приніс із кухні пляшку віскі та дві склянки. Ми сиділи на підлозі перед диваном із заснулим Мишком, якого я вкрила пледом, і сьорбали віскі; тепле помаранчеве мерехкотіння вогню в каміні змішувалося з блакитним світінням екрана, телевізор тихенько бубонів і показував переважно ті ж кадри, які ми бачили вранці, – диктори на тлі географічних мап із червоними позначками, спорожнілі вулиці різних міст, автівки «швидкої допомоги», військові, розподіл ліків і продовольства (обличчя людей, які стояли в чергах, відрізнялися лише кольором масок), закрита Нью-Йоркська фондова біржа. Я вже нічого не перекладала, ми сиділи мовчки та просто дивилися на екран, і на якусь мить мені раптом здалося, що це звичайний вечір, яких уже було багато в нашому житті, і ми просто переглядаємо нуднуватий фільм про кінець світу, у якому трохи затягнулася зав'язка сюжету. Я поклала голову Сергія на плече, він обернувся до мене, погладив по щоці та сказав мені на вухо, щоб не розбудити Мишка:

– Маеш рацію, мала, усе це просто так не закінчиться.

Звук, який розбудив мене, припинився тієї миті, коли я розплющила очі; у кімнаті було темно – вогонь у каміні згас, а останні червонуваті вуглинки вже не давали світла, позаду сопів Мишко, поруч зі мною – сидючи, відкинувши голову назад, – спав Сергій. Спина мені затекла від тривалого сидіння на підлозі, але я не ворушилася, намагаючись пригадати, що саме змусило мене прокинутися, – кілька нескінченно довгих секунд я сиділа в цілковитій тиші, напружено прислухаючись, і щойно майже повірила в те, що цей дивний звук просто наснився мені, він пролунав знову, просто за моєю спиною – вимогливий, гучний стукіт у шибку. Я обернулася до Сергія та схопила його за плече – у напівтемряві побачила, що очі його розплющені; він притулив палець до вуст, потім, не зводячись на ноги, трохи нахилився праворуч і намацав вільною рукою чавунну кочергу, що висіла біля каміна, і вона стиха брязнула, коли він знімав її з гачка. Уперше за два роки, які ми мешкаємо в цьому світлому, легкому та прекрасному будинку, я серйозно пошкодувала про те, що замість похмурої цегляної фортеці із загратованими віконцями-бійницями, як у більшості наших сусідів, ми вибрали повітряну дерев'яну конструкцію з прозорим фасадом із величезних, аж до даху, вікон; я зненацька відчула крихкість цього скляного захисту, немовби наша вітальня й увесь будинок позаду неї, з усіма його затишними дрібницями, улюбленими книжками, легкими дерев'яними сходами, із Мишком, який безтурботно спав на дивані, – лише іграшковий ляльковий будиночок без передньої стіни, куди будь-якої миті ззовні може проникнути гігантська чужа рука й порушити звичний устрій, перевернути, розсипати, висмикнути будь-кого з нас.

Ми подивилися в бік вікна – біля балконних дверей, що вели на веранду, на тлі нічного неба виразно темніла людська постать.

Сергій спробував підвестися; я вчепилася в руку, в якій він стискав кочергу, і зашепотіла:

– Почекай, не вставай, не треба.

І тут за склом почувся голос:

– Ну чого ви там завмерли, захисники Брестської фортеці? Я чудово бачу вас крізь скло. Сергію, відчиняй!

Сергій із брязкотом упустив кочергу на підлогу й кинувся до балконних дверей; прокинувся Мишко, сів на дивані й тер очі, дикувато роззираючись; двері відчинилися, у вітальні запахло морозним повітрям і тютюном, а чоловік, який стояв за склом, зайшов досередини та промовив:

– Увімкніть світло, партизани, хай вам грець.

– Привіт, тату, – сказав Сергій, намагаючи вимикача на стіні, і аж тепер я видихнула, звелася на ноги й підійшла ближче.

Під час нашого знайомства три роки тому – а Сергій познайомив мене зі своїм батьком не відразу, а майже за пів року після того, як його колишня дружина нарешті послабила хватку, пристрасті після розлучення трохи вщухли й наше життя помалу почало входити в нормальну колію, – Батько Сергія завоював мое серце просто з порога невеликої квартирки в Чертаново, яку ми із Сергієм винайняли, щоб жити разом. Він з апетитом оглянув мене з голови до ніг, міцно та якось зовсім не по-батьківськи обійняв і відразу велів називати його «татом Борею», хоча я так жодного разу й не змусила себе вимовити це – спершу взагалі уникаючи безпосередніх звертань, а потім, ще за рік або близько того, зупинившись на нейтральному «тато», – на «ти» я з ним так і не перейшла. Мені від початку було дуже легко з ним – легше, ніж у компанії друзів Сергія (які звикли бачити його з геть іншою жінкою) з їхніми підкресленими, ввічливими паузами, які вони робили щоразу, коли я говорила щось, так, немов їм потрібен був час, щоб згадати, хто я така. Я постійно ловила себе на спробах сподобатися їм – майже за будь-яку ціну, це була якась дитяча, дурна конкуренція з жінкою, перед якою я почувалася винуватою, за що себе й ненавиділа. Тато Боря гостював у нас нечасто – у них із Сергієм сталася якась складна історія в минулому, імовірно, ще в дитинстві Сергія, про яку вони ніколи не розповідали; мені завжди здавалося, що Сергій одночасно пишається батьком і соромиться його, вони

рідко телефонували один одному, а бачилися ще рідше – його навіть не було на нашому весіллі. Я підозрювала, що це через брак пристойного костюма – доволі давно він, несподівано для всіх, облишив кар'єру університетського викладача, здав свою невелику московську квартирку й виїхав у село десь під Рязанню, де відтоді й мешкав майже безвилазно в старому одноповерховому будинку з пічкою та з туалетом на вулиці, потихеньку браконьєрив і, за словами Сергія, глибоко пиячив із місцевими мужиками, поміж яких завоював собі незаперечний авторитет.

Він стояв посеред освітленої тепер вітальні, мружачись від раптового світла, – на ньому була стара мисливська куртка Сергія, а на ногах чомусь зворушливі сірі валянки без калаш, навколо яких на теплій підлозі вже починала утворюватися калюжка. Сергій смикнувся було йому назустріч, але вони якось ніяково застигли за крок один від одного й так і не обійнялися, а замість цього обернулися до мене – і тоді я стала між ними й обійняла їх обох; крізь густі затишні запахи диму й тютюну раптом виразно війнуло спиртом, і я подумки здивувалася тому, як він примудрився доїхати до нас, – але потім мені спало на думку, що навіряд чи на дорогах зараз цим хтось переймається. Я притулилася щоким до витертого коміра його мисливської куртки й мовила:

– Як добре, що ви тут. Їсти хочете?

За чверть години на плиті шкварчала яечня, і ми всі – включно з Мишком, який відчайдушно витріщався, намагаючись не заснути, – сиділи навколо кухонного столу; годинник показував пів на четверту ранку, і вся кухня вже пропахла жажливими батьковими цигарками – він визнавав лише «Яву» і зневажливо відмовився від «Кента», запропонованого Сергієм. Поки готувалася їжа, вони із Сергієм устигли випити «по одній», а коли я поставила перед ними тарілки, від яких ішла пара, і Сергій приготувався налити ще, тато Боря несподівано накрив чарку своєю великою долонею з пожовклими прокуреними пальцями та сказав:

– Та ні, годі світського життя, мабуть. Я приїхав вам сказати, діти, що ви ідіоти. Якого біса ви сидите в цьому своєму скляному будинку з цією своєю яечнею та робите вигляд, що все гаразд? У вас навіть хвіртка не замикається. Звісно, ваша кумедна хвіртка, декоративний парканчик і взагалі вся ця пародія на безпеку навіть дитину не зупинить, та я все ж очікував від вас більшої кмітливості.

Тон у нього був жартівливий, але очі не усміхалися, – я раптом помітила, що його велика рука, у якій він тримав чергову запалену цигарку, тремтить від утоми й попіл падає просто в тарілку з яечнею, обличчя в нього сіре, а під очима – темні кола. У своєму светрі з розтягнутим коміром, що його колір уже неможливо було визначити (напевно, теж

Серьожин), товстих штанях і валянках, які й не подумав зняти, видавався він посеред нашої світлої елегантної кухні величезним чужорідним птахом, а ми втрюх дійсно сиділи навколо нього, як перелякані діти, і ловили кожне його слово.

– Я дуже сподівався, що вас тут уже не знайду, – гадав, вам вистачило глузду допетрати, що коїться, і ви давно вже забили дошками свій ляльковий будиночок і втекли звідси, – продовжив він, підхопивши виделкою майже половину яечні й так і тримаючи її підвішеною. – Але, зважаючи на ваш усім відомий бездумний ідіотизм, я вирішив-таки в цьому переконатися і, на жаль, мав рацію.

Ми мовчали – не мали що відповісти. Тато з жалем подивився на яечню, що тремтіла на виделці, поклав її назад на тарілку й відсунув убік; видно було, що він думає, як почати, і якась частина мене вже знала, що саме він зараз нам скаже; тож, аби відтягнути цю мить, я зібралася підвестися та прибрати зі столу, але тато Боря жестом зупинив мене й заговорив:

– Почекай, Аню, це недовго. Місто закрили два тижні тому, – він сидів тепер, склавши руки перед собою та опустивши голову, – а з часу, коли з'явилися перші хворі, минуло трохи більше двох місяців, якщо, звісно, нам не брешуть. Я не знаю, скільки людей мало померти, щоб вони закрили місто, але, судячи з того, що вони вже вимкнули нам телефони, усе відбувається швидше, ніж вони сподівалися. – Він підняв голову й подивився на нас. – Ну ж бо, діти, зробіть розумніші обличчя, невже ви ніколи не чули, що таке математична модель епідемії?

– Я пам'ятаю, тату, – сказав раптом Сергій.

– А що таке модель епідемії? – запитав Мишко. Очі в нього були круглі.

– Це дуже давня штука, Мишку, – сказав тато Боря, але дивився на мене. – Ми це прораховували ще в сімдесяті роки для Інституту Гамалії. Я, звісно, давно вже вийшов у тираж, але гадаю, що загальні принципи не змінилися – точні науки не проп'єш, діти. Це як їздити на велосипеді. Якщо стисло, то все залежить від хвороби – як саме вона передається, наскільки заразна, чи тривалий у неї інкубаційний період і який відсоток смертності. А ще дуже важливо, як саме влада з цією хворобою бореться. Ми прорахували тоді сімнадцять інфекцій – від чуми до банального грипу, я не лікар, я – математик і про цей новий вірус знаю дуже мало. Не буду мучити вас диференціальними рівняннями, але, судячи зі швидкості, з якою все розвивається, карантин ім не надто допоміг – замість того щоб одужувати, люди мруть, і мруть швидко. Може, вони не так цей вірус лікують, може, не мають чим його лікувати, а може, просто ще не винайшли способу. Хай там як, сумніваюся, що місто вже загинуло, проте загине, незабаром; і коли все це почнеться, на нашому місці я намагався б опинитися від нього якомога далі.

– Що почнеться? – запитала я.

Тут заговорив Сергій:

– Вони прорвуться, Анько. Ті, хто в місті. Ті, хто не встиг захворіти, разом із тими, хто вже заразився, але ще не знає про це; а ще вони візьмуть із собою тих, хто насправді хворий, тому що не можна ж їх там залишити. Вони поїдуть повз нас хто куди, стукатимуть у твої двері та проситимуть води, або поїсти, або переночувати, і щойно ти погодишся бодай на щось із цього, то захворієш.

– А якщо ти їм відмовиш, Аню, – сказав тато Боря, – вони можуть дуже образитися на тебе, тож уся ця історія не обіцяє нам нічого, крім халепи.

– Скільки в нас часу, тату, як ти гадаєш? – запитав Сергій.

– Не дуже багато. Щонайбільше тиждень, і я дуже сподіваюся, що ми не запізнимось. Я, звісно, сварив вас, діти, а сам... Ви ж лише дурні маленькі буржуї, а мені, старому бевзеві, треба було не горілку пити у своєму селі, а їхати до вас відразу, щойно вони оголосили цей свій карантин. Деякі потрібні речі я привіз із собою – але не всі, звісно, грошей у мене було небагато, і я поспішав, тому попереду в нас кілька метушливих днів. Сергію, піди-но відчини ворота, треба загнати мою автівку у двір. Боюся, що моя старенька нікуди вже не поїде – останні кілометри я неабияк побоювався, що доведеться добиратися до вас пішки. – І поки він підводився й видобував із кишень ключі, я дивилася на нього й думала про те, що цей недолугий «шумний» чоловік, – про якого ми геть забули і якому жодного разу не зателефонували відтоді, як усе це сталося, щоб дізнатися, як він, – залишив своє рязанське село, завантажив в автівку весь свій нехитрий скарб і ладний був облишити його посеред дороги, якщо здохне двадцятирічна «Нива», і йти по морозу, просто щоб переконатися в тому, що ми все ще тут, і змусити нас зробити те, що здавалося йому розумним. Видно було, що Сергій подумав про те саме, – мені навіть здалося, що він скаже щось іще, але він просто взяв ключі від автівки й попрямував до виходу.

Коли двері за ним зачинилися, ми залишилися на кухні втрьох; тато Боря знову сів, подивився на мене без усмішки та сказав:

– У тебе кепський вигляд, Аню. Мама?..

Я швидко похитала головою й відчула, як морщиться мое обличчя. Він одразу ж узяв мене за руку й поставив ще одне запитання:

– Про Іру з Антоном чутно що-небудь?

І тоді я відчула, як сльози висихають у мене в очах, не встигнувши пролитися. Забула, геть забула і про Серьожину першу дружину, і про п'ятирічного Антона. Я притиснула руку до рота і з жахом похитала головою ще раз. Борис насупився й запитав:

– Як ти гадаєш, він погодиться поїхати без них? – І тут-таки сам собі відповів: – Утім, нам для початку треба ще придумати, куди саме поїдемо.

Цієї ночі ми вже більше нічого не обговорювали. Коли Сергій зайшов до хати, згинаючись під вагою величезного брезентового рюкзака, тато схопився йому назустріч, кинувши на мене короткий попереджувальний погляд, і розмову було завершено. Наступні пів години вони, щоразу старанно тупаючи ногами на порозі, щоб струсити сніг із взуття, носили з «Ниви», що стояла тепер на паркінгу перед будинком, якісь мішки, сумки й каністри. Сергій запропонував було залишити більшість речей у автівці: «Вони ж не потрібні нам просто зараз, тату», але тато Боря був непохитний, і незабаром увесь його розмаїтий багаж було складено на зберігання в кабінеті, куди потім подався й він сам, відмовившись від запропонованого гостьового комплекту білизни.

– Не треба мені стелити, Аню, я чудово влаштуюся на дивані, спати залишилося недовго. Замкніть двері й лягайте, уранці поговоримо, – сказав він. Так і не знявши валянків, потупотів у кабінет, залишаючи мокрі сліди на підлозі, і щільно зачинив за собою двері.

Це прозвучало як команда. Спочатку, не сказавши нам ані слова, подався в ліжко Мишко – я чула, як нагорі грюкнули двері до його кімнати. Сергій замкнув дім і теж пішов нагору, а я пройшла по першому поверху, вимикаючи світло. Відколи ми переїхали сюди, цей тихий нічний обхід став одним із моїх улюблених ритуалів – після від'їзду гостей або після звичайного спокійного вечора втрюх дочекатися, коли Сергій й Мишко розійдуться по спальнях, а потім витрусити попільнички, прибрати посуд зі столу, поправити подушки на дивані, викурити в тиші останню цигарку й піднятися освітленими сходами на другий поверх, залишивши внизу затишну сонну темряву, трохи постояти біля Мишкових дверей і, нарешті, зайти до нашої прохолодної темної спальні, скинути одяг, ковзнути під ковдру до сонного Сергія та пригорнутися до його теплої спини.

* * *

Я прокинулася, розплющила очі й поглянула у вікно, намагаючись збагнути, котра

година, – але за сірою листопадовою напівтемрявою за вікном годі було здогадатися, ранок зараз чи друга половина дня. Місце в ліжку поруч зі мною було порожнє, і якийсь час я лежала нерухомо, прислухаючись, – у будинку було тихо. Ніхто не розбудив мене, і я ще боролася зі спокусою заплющити очі й заснути знову, як часто робила останніми днями, але потім усе-таки змусила себе встати, накинути на плечі халат і спуститися донизу. Мені не здалося – будинок був порожнім. На кухні знову пахло батьковими цигарками, на столі серед залишків сніданку стояв ще теплий кавник; я налила собі кави й почала збирати зі столу тарілки. Цієї миті грюкнули входні двері й зайшов тато Боря.

– Здохла автівка, – сказав він якимось переможно, немов радіючи з того, що мав рацію. – Доведеться залишити стареньку тут. Добре, що у вас обох позашляховики, була б у тебе якась дівчача цяцьковина на колесах, не знаю, що б ми робили.

– Доброго ранку, тату, – сказала я. – А де Сергій і Мишко?

– Ми не хотіли тебе будити, Аню. – Він підійшов ближче й поклав руку мені на плече. – Занадто змучений вигляд ти мала вночі. Ну ж бо, пий каву, у нас багато справ із тобою. Сергія з Мишком я послав на закупи – не хвилюйся, далі Звенигорода вони не поїдуть, та це й не потрібно. Список у нас великий, але не дуже різноманітний, усе можна придбати на околицях. Якщо пощастить і сусіди ваші ще не збагнули, що запасатися треба не вермутом та оливками без кісточок, то за кілька днів зберемо все, що потрібно, і можна буде вирушати.

– А куди ж ми поїдемо?

– Для початку головне – виїхати звідси. Занадто ви близько до міста, Аню, а для нас тепер що далі, то краще. Ми із Сергієм поговорили вранці, вирішили, що спершу повернемося до мене, в Льовіно, – усе-таки двісті кілометрів від Москви, людей небагато, від траси далеко, у нас там річка, ліс, мисливське господарство поруч; поїдемо туди, а далі побачимо.

За денного світла, у звичній затишній атмосфері нашої кухні – запах кави, неприбраний посуд на столі, хлібні крихти, Мишкова домашня помаранчева кофта з каптуром, перекинута через спинку стільця, – усе, про що йшлося вчора за цим столом, сьогодні здавалося нереальною фантазією. За вікном проїхала автівка. Я уявила темний маленький двокімнатний будиночок, у який ми навіщоюсь мусимо переїхати з нашого продуманого зручного світу, але не мала сил сперечатися.

– Що я маю робити? – запитала. Певно, з виразу мого обличчя він здогадався, про що я думаю, і те, що я не заперечувала, утішило його.

– Нічого, Аню, покатаємося. Можна подумати, вам є чим зайнятися, – сказав він

примирливо. – А якщо раптом виявиться, що я помиляюся, ви завжди зможете повернутися. Ходімо, покажеш мені, де у вас теплі речі, я склав тобі список – подумай, може, ти захочеш узяти ще щось.

За якусь годину на підлозі нашої спальні з'явилися купки одягу: теплі куртки, вовняні шарпетки, светри, білизна; на особливе татове схвалення заслужили добротні черевики на хутрі, які Сергій купив нам із Мишком торік, перед поїздкою на Байкал. «Діти, ви не безнадійні!» – оголосив він урочисто. Я виносила речі з гардеробу, а він сортував їх; час від часу я підходила до вікна й дивилася на дорогу – сутеніло, і мені дуже хотілося, щоб Сергій з Мишком повернулися швидше. У будинку навпроти спалахнуло світло. Укотре підійшовши до вікна, я помітила чоловічу постать на балконі другого поверху – це Льоня вийшов покурити, Марина не дозволяла йому диміти в будинку. Побачивши мене, він помахав рукою, і я знову звично подумала про те, що треба нарешті почепити непрозорі штори. Переїхавши за місто, ми й гадки не мали, що все, що відбувається на нашому дворі та в нашому будинку, чудово видно сусідам, доки Льоня, у своїй звичній нахабній манері, не сказав якимось Сергія: «Із вашим приїздом, друзі, курити на балконі стало значно цікавіше; відразу видно – молодята». Я помахала йому у відповідь, і цієї миті тато Боря сказав за мою спиною:

– Мабуть, одягу достатньо, Аню. Тепер погляньмо, які у вас є ліки.

Я вже відверталася від вікна, як раптом помітила, що біля автоматичних Льоніних воріт зупинилася зелена армійська вантажівка.

За кермом сидів чоловік у камуфляжній формі й чорній в'язаній шапці. Навіть крізь скло було видно, що на обличчі в нього біліє маска. Грюкнули дверцята, і з вантажівки вистрибнув інший чоловік, у такому само одязі, – через плече у нього висів автомат. Він кинув собі під ноги цигарку й ретельно розтер її по присипаному снігом асфальту носачом черевики, а потім підійшов до Льоніної хвіртки й посмикав її – вона, мабуть, була замкнена. Я підняла очі на Льоню й жестом показала йому вниз, але він уже й сам побачив вантажівку й саме зачиняв балконні двері, щоб спуститися; за пів хвилини хвіртка відчинилася, і Льоня показався в її отворі. На плечі накинув куртку, – було видно, що він протягує чоловікові в камуфляжі руку, але той відступив на крок і махнув автоматом у бік Льоні, немов наказуючи йому відійти подалі. Брезентовий тент вантажівки трохи розкрився, невисокий борт відкинувся, і з нього вистрибнув ще один чоловік, теж у масці й з автоматом; на відміну від першого, той не підходив до хвіртки, а залишився стояти біля вантажівки.

Якийсь час нічого не відбувалося. Льоня й далі стояв у отворі хвіртки, руки він більше не простягав, але все ще усміхався – мабуть, вони про щось розмовляли; чоловіка в камуфляжі я бачила тільки зі спини.

– Що там, Аню? – гукнув до мене тато Боря. – Хлопці приїхали?

І тут перший чоловік у камуфляжі зненацька зробив кілька швидких кроків до Льоні та ткнув дулом автомата йому в груди, відтак вони обидва зникли в отворі хвіртки, а за мить другий чоловік вистрибнув із вантажівки та квапливо пройшов слідом за ними всередину. За триметровим Льоніним парканом уже нічого не було видно, я почула гучний собачий гавкіт і раптом – дивний сухий звук, у якому я одразу впізнала постріл, хоча він був геть не схожий на соковиті рокітливі черги з голлівудських фільмів і Мишкових комп'ютерних ігор. Я кинулася відчиняти вікно – не думаючи навіщо, чомусь тієї миті мені було дуже важливо відчинити його й почути, що там; із кузова вантажівки вистрибнув ще один чоловік у масці й забіг у двір, і тут я відчула на плечі важку руку, яка буквально перекинула мене на підлогу.

– Аню, відійди від вікна й не думай висуватися.

Тато, чортихаючись, уже біг на перший поверх. Я чула, як він тупотить сходами, грюкає дверима кабінету. Мені стало страшно залишатися на самоті нагорі, тому я кинулася слідом за ним, пригнувшись. Та не встигла добігти навіть до сходів, бо побачила, що він уже повертається. У руках у нього був довгастих чорний пластиковий футляр, який він, стиха лаючись, намагався відкрити на бігу. Припавши до стіни, я пропустила його назад у спальню і, мов прив'язана, рушила назирці за ним до вікна.

Не обертаючись, він люто кілька разів махнув на мене рукою. Я відступила на кілька кроків і застигла трохи позад нього, виглядаючи на вулицю з-за його плеча. Усе ще не було нічого видно, але крізь відчинене вікно я почула, як десь за парканом тонко вищить Марина, а з отвору хвіртки виринули двоє чоловіків – вони рухалися повільно, без поспіху, і в руках несли величезний плаский Льонін телевизор – дроти хвостом волоклися за ними по снігу. Через плече один із них перекинув перлинно-сіру довгу шубу, щось іще – я не розгледіла – і, здається, жіночу сумочку. Поки ці двоє поралися біля вантажівки, заносючи речі в кузов, вийшов третій – він постояв ще мить, тримаючи напереваги автомат, спрямований углиб Льоніного двору, а потім зненацька повернувся в бік нашого будинку. У мене виникло відчуття, що він дивиться просто мені в очі, – на мить навіть здалося, що це юний Семьонов із темними віспинками на щоках у місцях, не прихованих маскою, – той самий, якого ми тиждень тому бачили із Сергієм біля карантинного кордону на під'їзді до міста, – я машинально підійшла ближче, щоб краще роздивитися його, спіткнулася об розкритий пластиковий футляр, що валявся на підлозі, і тут тато Боря, який стояв біля вікна,

обернувся до мене й сердито крикнув:

– Аню, хай тобі грець, ти підеш звідси чи ні?

І тоді я з розмаху сіла на підлогу просто біля його ніг і нарешті подивилася на нього – у руках у тата Борі був довгий мисливський карабін, який гостро пахнув збройовим мастилом; він щось із брязкотом на тому карабіні повернув і навпочіпки просунув ствол у розчинене вікно, упираючись ліктем у підвіконня.

Пролунав глухий металевий звук – мабуть, чоловік, схожий на юного Семьонова, ногою стукав у наші ворота. Два роки мешкаючи із Сергієм у цьому будинку, ми так і не провели дзвінок від хвіртки, і чомусь тепер я цьому раділа – у людей, які збираються вдертися до твого дому, не має бути змоги подзвонити у двері; мелодійний звук дверного дзвінка – мені особливо подобався той, що нагадував удари легким молоточком по мідній тарілці, «бо-бом-м-м», – був би особливо недоречним зараз, після пострілу, що пролунав нещодавно, після Марининого крику, після того, що я побачила у вікно, на відміну від ударів чоботом по тонкому металу воріт. Тато Боря ворухнувся – але не висунувся з вікна, а, навпаки, притулився до бічної стіни й голосно крикнув:

– Гей, захиснику вітчизни, поглянь угору! – і, швидко піднявши руку, постукав по шибіці.

Мабуть, йому вдалося привернути увагу чоловіка, який стояв біля наших воріт, – я сиділа на підлозі й нічого не бачила, – бо стукіт у ворота припинився. Переконавшись, що привернув увагу, тато Боря продовжив:

– Послухай, хлопче, тобі доведеться стріляти зі свого автомата, який ти тримаєш, як лопату, крізь товсті колоди, і я дуже боюся, що ти можеш не поцілити з першого разу, а може, і з другого не поцілиш. А ось цією штукаю, – тут він злегка похитав стволом карабіна, що стирчав із вікна, – я продірявлю твою голову дуже швидко; і якщо мені пощастить – а мені завжди щастить, – то встигну ще продірявити бензобак вашого сміттєвоза, і ніхто вже не повезе всю оту хрін, яку ви награвували в сусідньому будинку! А спершу, можливо, я встигну сфотографувати того хлопця, який сидить за кермом. Нам усім це ні до чого, еге ж?

Надворі було тихо – дуже тихо; у відчинене вікно залетіла сніжинка, за нею ще одна, вони трохи покружляли в повітрі в мене перед очима, тоді впали на підлогу біля моїх ніг, почали танути, а відтак я почула, як грюкнули дверцята й запрацював двигун. За пів хвилини, коли звук автомобіля, що віддалявся, розчинився в повітрі, ми з татом, не кажучи одне одному ані слова, кинулися донизу сходами, звідти – до вхідних дверей, і через засніжений двір – я не встигла надіти зимове взуття й по щиколотку провалилася в сніг, промахнувшись ногою повз доріжку, – відчинивши хвіртку, побігли до будинку навпроти.

За кілька метрів від воріт, ліворуч від чисто виметеної доріжки, ніяково підігнувши під себе лапи – немов зупинившись у стрибку, лежала Льоніна улюблениця, біла красуня-алабаїха. Судячи з її пози, вона була вже мертва, сніг навколо неї був червоним і пористим, як розрізаний серпневий кавун; біля неї навпочіпки сидів Льоня, на щоці в нього була кров – може, його, а може – собача. Почувши нас, він обернувся. На обличчі в нього застиг вираз якоїсь дитячої образи; я підійшла ближче – уже повільно, і сказала майже пошепки:

– Льоня...

Він навіщось притиснув палець до губ і сказав жалібно:

– Погляньте, що вони накоїли, – а потім ніяково опутився на сніг, заледве підняв велику безвуху голову, поклав собі на коліна й почав гладити її обома руками. Біла голова відкинулася, величезні щелепи привідкрилися, і між білосніжних зубів звисвся перламутровий рожевий язик.

Я присіла поряд із ним, стиснула його плече, а він нахилив голову, зарився обличчям у густу світлу шерсть і почав розгойдуватися з боку в бік, немов заколисуючи нерухоме собаче тіло. Тут позад нього відчинилися масивні ковані двері й на порозі з'явилася Марина – бліда, заплакана, вона глянула на нас із татом – ми стояли біля Льоні, – але з дому не вийшла, лише сказала:

– Анько, що ж це таке, вони забрали шубу й телевізор – ти бачила?

– Скажи спасибі, дівчинко, що вони не забрали із собою тебе й не викинули потім десь у лісі, кілометрів за сорок, – мовив за мою спиною тато Боря. – Нещасні ідіоти, можна подумати, що ця срана шуба стане їм у пригоді.

Льоня підняв голову, подивився на тата – у валянках, невизначеного кольору светрі з розтягнутим коміром, той усе ще стискав у руках важкий мисливський карабін, – і сказав шанобливо:

– Ого, серйозна штука.

Тато Боря подивився вниз, на довгу страшну річ у своїй руці, та підтвердив:

– Серйозна, так. Ось тільки не заряджена. Коли ми нарешті навчимося думати по-новому, ось що мені цікаво.

* * *

Чомусь усім нам водночас здалося, що наш із Сергієм легковажний дерев'яний будинок безпечніший, ніж Льоніна цегляна фортеця; може, тому, що вона вже була сплюндрована вторгненням – розчахнуті двері, упав столик у передпокої, розсипані по підлозі дрібні речі, розкидане взуття, сліди брудних черевиків на мозаїчній плитці й мертвий пес на засніженому подвір'ї, тоді як нашу примарну недоторканність ми поки що зуміли відстояти; і тому Льоня, отямившись від заціпеніння, схопив Марину, яка, на хвилину сховавшись у будинку, винесла з дитячої загорнуту в ковдру сонну дівчинку, – ми з татом чекали їх надворі, – і обое, не одягаючись, уже бігли через присипану снігом асфальтовану дорогу між нашими будинками, навіть не обернувшись на свою розчахнуту хвіртку й навстіж відчинені вхідні двері, якби тато не крикнув:

– Гей, як тебе, Льоню, це не можна так залишати, сусідів налякаєш.

Льоня зупинився, покліпав і повільно пішов зачиняти хвіртку.

За пів години всі ми – я, тато, Льоня з багряно-синьою щокою, що роздувалася на очах, і з усе ще по-дитячому скривдженим виразом на обличчі, та Марина, уперше на моїй пам'яті не схожа на холодну бездоганну діву – волосся розпатлане, припухлі повіки, тремтливі руки, – сиділи в нашій вітальні. Тато Боря, присівши біля каміна, розпалював вогонь, на дивані сонно кліпала гладкощока дівчинка в рожевій піжамі з ведмежатами. Я сходила на кухню та принесла пляшку, яку ми відкоркували вчора із Сергієм. Льоня вдячно зиркнув на мене, одним махом перекинув у себе віскі, яке я налила йому, і пальцем посунув порожню склянку до мене, щоб я наповнила її ще раз.

– Мені теж налий, Аню, – подала голос Марина, яка сиділа з Дашею на дивані, – однією рукою вона міцно стискала маленьку рожеву п'ятку дівчинки; зуби її чітко дзвякнули об край склянки, але вона випила до дна, не скривившись.

Тут дрова, голосно тріскочучи, нарешті розгорілися. Тато зачинив скляні дверцята, повернувся до столу й обвів нас поглядом, обличчя у нього було майже задоволене. Я спіймала себе на думці, що, можливо, уперше після тривалої перерви він відчуває нарешті, що потрібен своєму синові, що йому подобається, як швидко всі ми – дорослі, успішні, які не шукали його порад, – перетворилися на невпевнених дітей, які зібралися під його захистом. І ще я подумала про те, що відтоді, як він з'явився на нашому порозі посеред ночі, ніхто з нас іще не сказав йому ані слова подяки.

Немов на продовження моїх думок, Лёня з грюкотом поставив склянку на стіл і мовив:

– Ви, я бачу, якось відповідально до всього цього поставилися, а я, дурень, двері їм відчинив – гадав, свої ж, може, їм води потрібно або дорогу підказати. Якби не ти...

– Борис Андрійович, – значуще сказав тато Боря та простягнув руку, яку Лёня потиснув, квапливо підвівшись.

– Якби не ти, Андрійовичу, вони б і мене там поклали, напевно, поруч з Айкою. Я навіть із ланцюга спустити її не встиг – пішов і відчинив двері, довбойоб, руку хотів йому потиснути. – Тут він ухопив пляшку, налив собі ще й поставив було її назад на стіл – але підняв знову й наповнив ще одну склянку, яку посунув до тата Борі. Я помітила жадібний Маринин погляд і підштовхнула до Лёні наші з нею склянки – це був кокетливий, вечірковий жест, за який одразу стало соромно; мені спало на думку: усе, що коїться зараз, більше не крутиться навколо нас, жінок; на мить мені здалося, що ці дві склянки так і залишаться порожніми біля пляшки, але Лёня машинально наповнив і їх, хоч і не глянув на нас – він дивився на карабін, який стояв тут-таки, біля стіни, дулом догори, – повернувшись, тато Боря насамперед порався з ним, заряджаючи, і поставив так, щоб можна було схопити його швидко, просто простягнувши руку.

– Маєш на нього дозвіл? Ти як Натаніель Бампо^[1] - Натаніель «Натті» Бампо – головний герой серії романів Фенімора Купера про Шкіряну Панчоку; вправний мисливець і мужній воїн, найкращий стрілець. (Тут і надалі прим. ред., якщо не зазначено інше.)], Андріічу, з вікна його висунув, вони б просто так не поїхали нізачо...

Він говорив щось іще, а я думала: це ж треба, Лёня, з його м'ясистою потилицею і тупими жартами, виявляється, читав у дитинстві Фенімора Купера, грав у індіанців і, напевно, уявляв себе Слідопитом або Чингачгуком Великим Змієм. Я підняла на нього очі й почувала, як він каже:

– Така дівчинка була, я її з розплідника взяв, для охорони, няню повз неї проводити доводилося, гості узайве боялися сп'яну курити у двір вийти, Маринка постійно бурчала: «Завів крокодила», але собака розумна – знала, кого чіпати не можна, Даша їй навіть пальці до рота засовувала – і нічого. А вони її – на бігу, не дивлячись, як сміття.

Губи в нього раптом затремтіли. Я дивилася на нього й відчувала, як сльози, яких не було весь день, з учорашнього ранку, коли я побачила всіх їх на цьому ж дивані у вітальні (наші весільні черепашки в роті у пухкої Даші, Марина, ще гладко зачесана, із ранковим макіяжем, Лёня плеще рукою по дивану), раптом потекли в мене з очей – гаряче, сильно, струмками, але я не встигла навіть схлипнути, і ніхто не глянув у мій бік, бо ми всі почули,

як біля наших воріт зупинилася автівка.

Наступна секунда була сповненою подіями так густо, що мала б, напевно, тривати вдсятеро довше. Я побачила Марину, яка обхопила маленьку Дашу руками і, пригнувшись, сіла з нею на підлогу; карабін, який щойно стояв біля стіни, мов декорація для постановної фотографії на мисливську тему, опинився в тата Борі в руках, а сам він немов злетів сходами на другий поверх, до вікна; Льоня на мить зник у кухні, а тоді з'явився на порозі, стискаючи в руці великий ніж – на світлі стало помітно, що його широке страшне лезо недоречно забруднене чимось жирним, ніби ним різали ковбасу до сніданку; я єдина не зрушила з місця та встигла навіть знітитися, бо геть не знала, що саме мала робити, – і в цей час із другого поверху пролунав уже заспокійливий татів голос:

– Хлопці повернулися.

Якийсь час усі були зайняті тим, що заганяли автівку у двір і вивантажували речі – великі пластикові пакети, білі й хрусткі, немов напередодні гучного домашнього свята. Сергій заніс останню велику картонну коробку й поставив її на підлогу в передпокої («Не носи їх далі, – сказав тато Боря, – залиш тут, однаково назад вантажити»), у коробці щось металево дзенькнуло, і він мовив:

– Купили майже все, крім бензину, на заправці черга кілометрова, ми хотіли завидна встигнути додому, завтра поїдемо.

– Погано, – відповів тато, – але зараз їхати вже напевне не варто, доведеться почекати до ранку.

– Та годі, тату. Ми ж уважали, що тиждень будемо збиратися, а сьогодні дістали майже все – і продукти, і ліки, залишилася дрібниця – бензин. Завтра візьмемо каністри та рвонемо по заправках, доведеться кілька об'їхати – мужики в черзі сказали, що багато в одні руки не відпускають. А, і найближчий до нас «Мисливець» у Красногорську, ще один нібито був у Волоколамську, але це вже зовсім не по дорозі, може, у Рязані в тебе патронів докупимо?

Вони зайшли до вітальні, у Сергія в руках був аркуш із зошита, з обох боків списаний густим батьковим почерком, відтак з'явився Мишко з ключами від автівки Сергія – ми ще не випускали його на трасу, але нашими польовими дорогами він уже залюбки катався й охоче щоразу заганяв автівку у двір.

– Там ми точно нічого не докупимо, – відповів тато Боря, помовчавши. – Боюся, що

в Рязані нам уже нема чого робити.

Аж тут Сергій підняв очі від свого списку, оглянув нас одне за одним і, нарешті, помітив Льоніну роздуту синю щоку й ніж, який той усе ще чомусь стискав у руці.

– Що у вас тут коїться? – запитав він після паузи, і Льоня, знімаючи під його поглядом, швидко поклав ніж біля своєї порожньої склянки – лезо дзенькнуло об поліровану поверхню стола; він відкрив було рота, але тато випередив його, сказавши те, про що я думала, відколи ми повернулися в будинок, але боялася вимовити вголос:

– Кепські справи, Сергію. У нас тут були гості. Судячи з автівки, на якій вони їхали, і з форми, у яку були одягнені, патруль, що охороняв в'їзди в місто, розбігся. Ніхто ними більше не командує, тому вони вирішили трохи помародерствувати. Та з нами все гаразд, усе добре, сьак-так обійшлося, – продовжив він, мигцем глянувши на Льоню, – дай боже, щоб я помилявся, але, по-моєму, усе це може означати тільки одне: місто загинуло.

Сергій опустився на диван, вигляд мав радше замислений, ніж стривожений.

– Дідько, – сказав він. – Добре, що ми не попхалися в Красногорськ, це ж відразу за МКАДом, а там, напевно, весело зараз.

– То я не зрозумів, – подав раптом голос Льоня, – який план? Будемо тут тримати оборону? Я бачу, ви провізією запасаетесь, патрони, те-се, це, звісно, чудово, але що ми робитимемо, якщо вони наступного разу на танку приїдуть?

Сергій з батьком презирнулися, і поки вони мовчали, я подивилася на товстого галасливого Льоню, який завжди надзвичайно дратував мене своїми нетактовними заувагами, звичкою голосніше за всіх сміятися над власними жартами, здатністю негайно й цілковито заповнювати собою будь-який простір і заглушати будь-яку компанію, не звертаючи уваги на підняті брови й незадоволені обличчя, і несподівано для себе сказала:

– Тут не можна залишатися, Льонь, незабаром тут почнеться справжнє жахіття, тож ми ідемо, майже все вже зібрали, і я гадаю, що вам варто поїхати з нами.

– Гаразд, – швидко відповів Льоня. – Куди?

– Льовіно відпадає, – сказав тато Боря з досадою. – Ви тут теж за двадцять кілометрів від траси, і бачите, як швидко вони сюди дісталися, – я сподівався, усі ці жирні котеджні селища на Новій Ризі затримують їх довше. Моє село від Рязані далеко – але до шосе там

лише шість кілометрів, ми там виграємо якийсь тиждень, не більше, а потім нас накриє. Тут потрібна хіба тайга якась, щоб геть нікого довкола, шкода, що ми не в Сибіру, бо в нашій Середній смузі, хай їй грець, таких місць, певно, немає.

– Тайга! – закричав раптом Сергій і підхопився з місця. – Тайга, ну звісно, який же я йолоп. Аню, я знаю, куди ми поїдемо.

Він вибіг із вітальні й, перечепившись об один із хрустких пакетів, що стояли в холі, зник за дверима кабінету – чутно було, як він, стиха лаючись, порпається в шафі, щось із глухим стукотом упало на підлогу, і за мить він знову з'явився на порозі – у руках стискав книжку, яку, квапливо розкидавши навсібіч склянки, що стояли купкою, дзвінко бухнув на стіл. Обличчя в нього було врочисте, і ми всі – навіть Марина з дівчинкою, які не видали жодного звуку відтоді, як перетнули поріг нашого будинку, подалися вперед і подивилися на те, що лежало перед нами, – зелена обкладинка, великі білі літери: «Атлас автомобільних доріг. Північний Захід Росії».

– Не розумію, – сказала Марина жалібно.

– Вонгозеро, Анько, згадай, я тебе три роки вмовляв туди зі мною поїхати, – заговорив Сергій швидко. – Тату, ми там перебували з тобою перед тим, як Антончик народився. – Він схопив атлас і почав квапливо гортати сторінки, але тато Боря простягнув руку й зупинив його.

– Чудово, сину, – сказав він упівголос. – Кращого місця, мабуть, не придумаєш. Отже, ми ідемо в Карелію.

– Там є будинок, Анько, я тобі розповідав, пам'ятаєш? Будинок на озері, там острів, лише на човні можна дістатися туди. – Сергій знову зашурхотів сторінками, але я вже згадала: сіра та блискуча, як розлита ртуть, поверхня озера, вицвіла прозора трава, що росте просто з води, порослі чорним лісом самотні горбки островів – свинцево-сірий, безрадісний карельський вересень, якого я, глянувши на привезені Сергієм з полювання світлини, злякалася раз і назавжди – таким він видався мені холодним, навіть ворожим порівняно з нашою теплою та сонячною помаранчево-синьою осінню; а взимку, яке ж воно там усе взимку, я і тут узайве не виглядаю з вікна, щоб не натрапити поглядом на чорні слизькі гілки, сіре небо, я постійно мерзну в будь-якому одязі. «Ти, борсуче, – каже Сергій, – ну вийди на вулицю, ти вже три дні носа туди не потикала», а я не люблю холоду, не люблю зими й відгороджуюся від неї вогнем, що палає в каміні, і коньяком – та чи багато візьмеш із собою коньяку? Чи надовго я зможу втримати в собі тепло, без якого геть не вмію жити, у маленькому будинку, складеному з посірілих від часу дошок, просочених вогкістю холодного озера?

– Там же немає електрики, Сергію. – Я вже знала, що нерозумно заперечувати, що більше нам і справді нема куди тікати, але не могла бодай не вимовити цих слів, мені треба було,

щоб вони прозвучали. – І лише дві кімнати. Він же малесенький, цей ваш мисливський будиночок.

– Там є піч, Аню. І ліс навколо. І ціле озеро чистої води. І ще там риби, птиці, грибів і брусниці повен ліс. І знаєш, що найважливіше?

– Знаю, так, – сказала я мляво. – Там геть – ніхто – не живе.

І питання було вичерпано.

Чого я ніяк не могла очікувати, то це Льоніного захвату від утечі, яку нам належало здійснити. Він був схожий на дитину, якій останньої хвилини дозволили долучитися до чужого свята, – не минуло й п'яти хвилин, як він уже говорив голосніше за всіх, тицяв пальцем у мапу – «Через Пітер не підемо, там таке само свавілля, напевно», висмикнув з-під склянки Сергія забутий було список, за яким здійснювали покупки, – «Картопля, та в нас три мішки картоплі в коморі, Маринко, подивись, крупи у нас теж усякої повно, а тушонки я докуплю, завтра-таки з'їжджу й докуплю», а потім раптом припинив, гірко насупивши брови, – гладка дитина, якій забракло подарунка під ялинкою, – «Я не маю рушниць, лише пістолет, травматичний», і Сергій заспокійливо – «Дам я тобі рушницю, у мене їх три». Вони сиділи, зсунувши голови, – тато Боря, Сергій і Льоня, жваво розмовляючи, поруч із ними Мишко, з палкими очима, перейнявши спільне хвилювання, а я розлила рештки віскі у дві склянки та простягнула одну Марині, яка миттю схопила її вільною від дівчинки рукою, ніби весь цей час невідривно стежила за мною; наші погляди зустрілися, і в очах цієї відстороненої, ледве знайомої мені жінки, з якою за два роки життя тут я обмінялася хіба кількома фразами, я побачила те саме почуття, яке переповнювало мене, – безпорадний, безсилий страх перед тим, що вже сталося з нами, і перед тим, що неодмінно ще станеться.

Спати почали збиратися за годину – їсти нікому не хотілося, тож навіть у цьому ані я, ані Марина не могли бути корисними; підвищивши голос, я, принаймні, змогла відіслати нагору Мишка, який, недовго посперечавшись, із жалем пішов, а відтак повставали й усі інші, і далі розмовляючи; Льоня нахилився, щоб узяти дівчинку з Марининих рук, але та раптом притиснула дитину до себе та сказала – голос її прозвучав несподівано різко, так, що всі замовкли:

– Аню, можна, ми у вас переночуємо? Я не хочу туди повертатися.

Усі ми, не змовляючись, подивились у вікно вітальні – чорне небо, мерехтливий у світлі вуличних ліхтарів сніг, порожня дорога, що веде до лісу. Я подумала про гармидер у

передпокої сусідського будинку, про мертву красуню Айку, що лежить на червоному снігу, – напевно, у темряві плями крові стали чорними й біла собача шкура вкрилася інеєм на морозі; і в тиші Сергій сказав, не звертаючись ні до кого конкретно:

– Слушна думка, Марин. Залишайтеся. Батька покладемо у вітальні, а ви влаштовуйтеся в кабінеті. А ще я гадаю, що всім одночасно спати не можна, друзі, – хтось має стежити за дорогою. Якщо вже вони вдень не побоялися, то було б нерозумно сподіватися, що вночі нам дадуть спокій.

Вартувати першим зголосився Сергій. Поки тато переносив свій спальник із кабінету на диван у вітальні, він пішов нагору діставати свої рушніці із залізної шафи, що стояла в гардеробній, а Марина вирушила купати дівчинку – я не пішла з нею, бо і там була б непотрібною, сказала лише: «Рушники в шафці у ванній кімнаті, подивися там», і потім уже просто стояла посеред вітальні, дивлячись їм услід. Дитина, як курортна мавпочка, визирала з-за тонкої Марининоі спини, повернувши до мене голову, – розфокусований погляд маленьких оченят, безформна пухка щока, що лежить на маминому плечі; укотре я подумки подивувалася з того, яка пасивна ця крихітна негарна дівчинка. Маленький Мишко вже досліджував би всю вітальню, пересидів би на колінах у всіх дорослих. Я спробувала пригадати, чи чула колись, щоб ця мала розмовляла, і тут за моєю спиною Льоня сказав:

– Не говорить іще, ані слова, навіть «мама» не каже, ми по лікарях її затягали – чекайте, кажуть, ми й чекаємо, а вона мовчить, засранка, тільки дивиться. – Я обернулася до нього, він стояв біля вікна й дивився кудись убік, немов намагаючись побачити власний темний будинок, що навіть не прозирає із вікон нашої вітальні; потім він повернув до мене голову та сказав: – Я б сховався, поховав собаку, та Маринка психуватиме. Анюто, ти нам виділи постільної білизни, – і пішов у бік кабінету, а я рушила за ним, майже радіючи з того, що нарешті комусь знадобилася моя допомога.

* * *

Серед ночі я прокинулася. За вікном було темно, десь далеко гавкав пес – це був заспокійливий звук, голос мирного життя. Мені навіть не треба було обертатися, щоб відчутися: у ліжку поруч зі мною знову нікого немає, але я однаково обернулася і навіть простягнула руку – подушка була не зім'ята, Сергій узагалі не лягав. Спати геть не хотілося – я лежала на спині у своїй тихій темній спальні й відчувала, як сердиті сльози холодними доріжками струмують вилицями донизу, затікаючи у вуха. Як же мені набридло прокидатися в порожньому ліжку, нічого не знати, чекати, допоки все вирішать за мене, почуватися зайвою, непотрібним баластом. Я схопилася на ноги, витерла очі й зійшла сходами на перший поверх. Змушу Сергія піти спати, візьму рушніцю й дивитимуся у вікно – я добре стріляю, Сергій завжди хвалить мене за влучність, я правильно тримаю

рушницю та спокійно цілюся. Не вмикаючи світла на сходах, я дійшла до їхнього кінця – перший поверх був таким само темним, як і другий, балконні двері прочинені – на ноги війнуло холодом, і я пошкодувала, що не вдяглася, навшпиньки пробігла крізь порожню вітальню, виглянула на вулицю й покликала стиха:

– Сергію!..

Мені хотілося, щоб він обернувся, почувши мене, повернувся у вітальню, насварив за те, що я не вдягнена, – «Ну куди ти вискочила? Замерзнеш, дурненька», і скинув би куртку, яку я відмовилася б надіти. Я зрозуміла, що страшенно скучила за ним, що ми вже бозна скільки часу не залишались удвох. Ми постелили б куртку на підлогу, біля вікна, викурили б одну цигарку на двох, а потім, можливо, покохалися б тут-таки, на підлозі. Ми цілу вічність не кохалися. Я відчинила балконні двері ширше та ступила ще на крок уперед.

Чоловік, який стояв на балконі, клацнувши пальцями, відкинув цигарку кудись у бік паркану, вона розсипалася маленькими червоними іскрами, відтак обернувся до мене та сказав:

– Аню, хай тобі грець, чому ти не спиш? Іди в дім, ти змерзнеш.

Це був не голос Сергія.

– Де Сергій? – Я поглянула на диван у вітальні, він був порожнім.

– Зайдімо в будинок, – повторив тато Боря та простягнув до мене руки, а я відштовхнула його, підбігла до поручнів балкона й заглянула за ріг, на паркінг перед домом.

Автівки Сергія не було.

– Сядь, Аню, і не репетуй, розбудиш увесь дім, – сказав тато вже у вітальні, коли запалив світло й заштовхав мене всередину. – Найпізніше завтра ми ідемо звідси. Він мусить бодай спробувати забрати їх, якщо вони... якщо з ними все гаразд. Ти ж сама розумієш.

Я розуміла. Опустилася на диван і машинально потягнула до себе плед, який лежав на підлокітнику, – учора вночі під ним спав Мишко, а ми із Сергієм сиділи ось тут, на підлозі, і дивилися на вогняні іскри, що осідали на задній стінці каміна. Колюча вовна неприємно обпекла шкіру крізь тонку нічну сорочку, але я накинула плед на плечі й подумки насварила себе за те, що спустилася, не одягнувшись, – навіть цієї хвилини мені було ніяково перед татом, який стояв тут-таки й дивився на мене, за недоречні тепер, коли в

домі стільки чужих чоловіків, мережива й голі коліна. Я думала про те, як ми із Сергієм їздили до кордону, щоб забрати маму, – він, напевно, знав уже, що ми не прорвемося, бо кілька разів, відразу після оголошення карантину, намагався потрапити в місто сам, без мене. Пам'ятаю, як він їхав і повертався, люто жбурляв ключі на столик і казав: «Дідька лисого, усе перекрито, мала», але так жодного разу й не сказав мені, навіщо він їздив. А того дня, коли я сперечалася, просила та плакала, він поїхав зі мною – поїхав однаково, щоб я переконалася, що в місто потрапити неможливо, бо знав: це треба спробувати зробити самому. І навіть тоді, в автівці, поки порожнє темне шосе розмотувалось у нас під колесами, він не сказав мені. І на зворотному шляху не сказав, хоча, напевно, раніше він теж пропонував їм гроші й умовляв: «Мужики, у мене син там, у місті, маленький ще, – і показував рукою від землі, – мені треба проїхати лише п'ятсот метрів від Кільцевої, тут рукою подати, ми навіть речей не братимемо – я просто заберу його, просто посаджу в автівку й повернуся, дайте мені п'ятнадцять хвилин», а відтак розвертав автівку та їхав, їхав до іншого кордону, і намагався знову, і повертався додому ні з чим.

Я жодного разу не запитала його, мені навіть не спало на думку – хоча на столі в кабінеті стоїть фотографія, світлий чубчик, широко посаджені очі. Раз на тиждень, іноді частіше, Сергій обов'язково їздить його провідати, «Сьогодні в тебе вихідний, Аню». Ми якось звикли не говорити про це. Коли він повертався, я цікавилася із увічливості: «Як малюк?» – і він відповідав коротко: «Нормально», або «Росте», і нічого більше не розповідав. Я не знала, яким було його перше слово, й коли він його промовив, які йому подобаються казки, чи боїться він темряви. Одного разу Сергій запитав: «Ти хворіла на вітрянку?» – і я зрозуміла, що хлопчик хворий, але не поцікавилася, чи висока температура, чи є свербіж, чи добре він спить. Просто відповіла: «Так, ми обое хворіли, і я, і Мишко. Не хвилюйся, ми не заразимося». Можливо, річ була в тому величезному, задушливому почутті провини, яке з головою накрило, коли Сергій ішов до мене від матері свого дворічного тоді сина. Ішов поступово, не відразу, але однаково дуже швидко, занадто швидко і для неї, і для мене, не давши змоги звикнути до нового для нас обох стану справ, як це часто роблять чоловіки, ухвалюючи рішення, наслідки яких стирчать гострими риб'ячими кістками доти, доки жінки не знаходять способу обернути й заховати їх незначними, але щоденними маленькими зусиллями, завдяки яким життя знову стає зрозумілим, а все, що сталося, можна не лише пояснити, а й виправдати. А може, причина полягала геть не в цьому – просто ані жінка, яку він залишив через мене, ані я сама з якоїсь незрозумілої причини не здійснили жодного кроку для того, щоб наші світи, у центрі яких – чомусь я знала, що це так, – перебував Сергій, перетнулися бодай у чомусь, бодай у нашому спільному ставленні до маленького хлопчика, якого було б так просто полюбити – просто тому, що він не встиг іще зробити нічого, щоб цьому завадити.

Я ладна була полюбити його – тоді, на самому початку, і не лише тому, що була згодна

любити все, що цінував Сергій, а просто тому, що Мишко виріс і почав скидати мої руки, коли я намагалася обійняти його, – не образливо, але наполегливо, як роблять коні, відганяючи муху. Припинив сидіти в мене на колінах і просити, щоб я трохи полежала поруч із ним перед сном. Або тому, що за кілька років по народженні Мишка черговий візит до лікаря завершився фразою «Добре, що ви вже маєте дитину». А може, ще й тому, що гладенький, зручний, бездоганий світ, який за одну мить – так, що й сама не встигла цього помітити, – збудувала навколо Сергія, його звичок і всього, чому він віддавав перевагу, немов би відштовхував будь-яке вторгнення ззовні, навіть із боку близьких і неворожих йому людей, і маленький хлопчик зі своєю потребою в турботі, увазі й у тому, щоб його розважали, який з'являвся б зрідка, у вихідні або під час канікул, не похитнув би цього світу так, як це, напевно, зробила б інша дитина – та, якої у нас із Сергієм не було. Сумніваюся, що я саме так пояснювала це собі, але була готова полюбити його. Точно пам'ятаю, як казала: «Не треба тобі їхати. Заберімо його на вихідні, підемо в цирк, погуляємо в парку». Я вмію варити каші й розповідати казки, чуйно сплю та легко прокидаюся вночі. Коли ми оселилися в цьому новому гарному будинку, я навіть придумала кімнату – вона називалася «гостьовою спальнею», але я поставила там невелике ліжко зі спинкою, замале для дорослого, і приховала Мишкові дитячі скарби, які стали для нього неважливими, – пластмасових динозаврів, складні назви яких я все ще пам'ятала, німецький набір індіанців на конях – їх можна було зняти, але ноги у них так і залишалися зігнутими. Усе це не знадобилося мені – тому що жінка, від якої Сергій пішов до мене, однаково рішуче відкинула й моє почуття провини, і мою великодушність переможниці – дві речі, яких я не могла не відчувати, а вона – залишити непоміченими. Невидимий кордон, який ця жінка встановила між нашими життями, існував задовго до карантину. Спочатку вона стверджувала: «Я не готова відпустити його до вас, поки він не почне говорити й не зможе сам розповісти мені, чи все гаразд». Та пізніше, коли хлопчик заговорив, з'явилися нові причини: він застуджений, у нього складний період і він боїться незнайомих, він почав ходити в дитячий садок і йому не потрібні додаткові стреси. Якось я знайшла подарунок, що придбала для хлопчика, за кілька тижнів нерозпакованим у багажнику автівки Сергія – немов і він був співучасником цієї змови. І тоді почала помічати, що моє бажання зробити цю дитину частиною нашого спільного світу зникає та змінюється полегкістю, і незабаром я, мабуть, була навіть вдячна його матері за те, що вона не нагадує мені про існування довгого, різного і, напевно, часом щасливого життя Сергія без мене.

Це було її рішення – і хоча я не знала його причин, погодилася з нею – занадто легко. Я припинила ставити запитання, а чоловік, який три роки мешкає зі мною під одним дахом і спить зі мною в одному ліжку, облишив говорити зі мною про це – зовсім. І це дало мені змогу аж так відволіктися, що, коли почався весь цей жах, я навіть не пам'ятала про жінку та її дитину. Тому він сьогодні поїхав уночі, не попрощавшись, не сказавши мені ані слова.

– Аню? – мовив раптом тато Боря десь за моєю спиною, і цигарка обпекла мені пальці. Я навіть не помітила, як закурила. Зім'яла її в попільничці, підвелася, щільніше загорнулася в плед і сказала йому:

– Зробімо так: я зараз одягнуся й почекаю його... їх, а ви лягайте спати, гаразд?

– Наступним чергує Михайло, – сказав тато та глянув поверх мого плеча.

Тоді я обернулася й побачила Мишка, який ішов сходами донизу. Обличчя в нього було сонне й пом'яте, але рішуче. Судячи з усього, він, попри те, що його щодня доводилося будити до школи, прокинувся за будильником – сам. Мишко глянув на мене й насупився.

– Мамо, – почав він, – ти чому тут?.. Іди лягай, моя черга. За дві години мене змінить Льоня. Ми ще ввечері домовилися: дівчатка сплять, чоловіки чергують.

– Та до чого тут це? Дівчатка, хлопчики... Яка дурня. Я однаково вже прокинулася, а тобі треба виспатися, завтра важкий день, – заперечила я, але в Мишка на обличчі відразу з'явився прикрий вираз, а тато простягнув до мене руку, немов збираючись підштовхнути до сходів, і сказав майже сердито:

– Іди, Аню, у нас усе під контролем. Тобі немає потреби тут сидіти.

Я подивилася йому в очі й запитала:

– Стривайте, невже ви гадаєте, що я її пристрелю? Ви справді такої про мене думки?

– Кого її? – запитав Мишко, але я дивилася на тата Борю, який узяв мене за плечі, тепер уже по-справжньому, і повів нагору:

– Яку ж маячню ти верзеш, Аню, сама послухай. Щойно вони повернуться, Мишко тебе одразу розбудить. А тепер іди, ну ж бо, чого ти як маленька?

І я чомусь послухалася його, облишила чинити опір і почала підійматися сходами. Аж на верхній сходинці, перед самим прольотом, обернулася та ще раз поглянула на них. Обидва, здавалося, уже забули про мене. Тато щось пояснював Мишкові – імовірно, з якого місця у вітальні краще видно дорогу. Помітно було, що Мишко аж пританцьовує від нетерпіння – так йому хотілося залишитися самому, біля вікна, з рушницею.

Я піднялася в спальню, накинула на плечі светр Сергія, який лежав на підлозі поміж інших теплих речей, приготованих напередодні, і присунула до вікна плетене крісло. Воно

виявилося занадто низьким, мені довелося покласти на підвіконня лікті та спертися на них підборіддям, щоб бачити вулицю. За кілька хвилин квадрат світла на снігу від освітленого вікна вітальні зник – це означало, що тато ліг спати на дивані внизу, а Мишко став на свою двогодинну вахту. Усе стихло, собаки вже не гавкали, і чутно було навіть, як цокає на тумбочці годинник Сергія – мій подарунок до річниці. Я сиділа в незручній позі, удивляючись у темряву за вікном, – жорстке крісло, холод від віконного скла, – і думала про те, що він навіть не взяв із собою годинника.

Коли нарешті внизу грюкнули двері кабінету – прокинувся Льоня, щоб змінити Мишка, – я натягнула джинси та спустилася до вітальні. До світанку залишалося ще кілька годин, перший поверх і далі був поглинутий темрявою, балконні двері відчинені, а всі вони – Мишко, Льоня й тато – стояли надворі, стиха перемовляючись. Я визирнула на балкон і сказала:

– Мишку, іди негайно лягай, твое чергування завершилося. Я розбуджу тебе години за три.

Розмова урвалася, і всі вони повернулися до мене разом, зі збентеженими обличчями. Мишко спіймав мій погляд і, не протестуючи, протиснувся повз мене в будинок. Інші чоловіки на балконі мовчки дивилися на мене.

– Не спиться? – запитала я в тата Борі.

– Бачу, ти теж не лягала, – відповів він.

Очі в нього були червоні. Мені спало на думку, що за минулі дві доби він спав щонайбільше кілька годин, і серце стиснулося.

– Зварю кави, – сказала я, причинила за собою балконні двері, пройшла крізь темну вітальню на кухню й увімкнула лампу над столом. Слідом за мною з балкона повернувся тато та став у дверях, наче не наважуючись пройти далі.

– Завари краще чайку, Аню. З моїм мотором багато кави вже не можна.

Не дивлячись на нього, я налила води в чайник і натиснула кнопку. Загорілася лампочка, і чайник відразу ж зашумів. Я дістала чашки, коробку з чаєм. Було важливо не обертатися до нього, чимось зайняти руки. І тоді він сказав:

– Аню, ну не міг же я його не відпустити. – Але я не відповіла. Мені треба було знайти цукор, а я все не могла згадати, де ця дідькова цукорниця. Усі ми пили несолодкий чай

і діставали її тільки для гостей. – Він повернеться, Аню. Шістдесят кілометрів у один кінець, до того ж ім же речі якісь зібрати треба, усіляку дитячу хрінь – де її зараз дістанеш? Лише чотири години минуло, почекаймо, усе буде гаразд, ось побачиш.

Тут я нарешті знайшла цукорницю, схопила її обома руками й постояла так недовго, а потім повернулася до тата й сказала:

– Звісно, усе буде гаразд. Ми зараз усі разом вип'ємо чаю, а потім відпустимо Льоню збирати речі – нехай, поки дівчата сплять, візьме ваш список і подивиться в себе. А ми почергуємо, так?

– Почергуємо, – відразу погодився він і з полегкістю затупотів назад, повідомляти Льоні новини. Я дивилася йому вслід і думала: цікаво, невже він навіть спить у валянках?

Відмовившись від чаю, Льоня, радий нашому рішенню, побіг до себе. Щоб не проводити його, я дала йому запасний комплект ключів від нашої хвіртки й лише дивилася у вікно, як він порається із незвичним замком. Щойно він пішов, ми з татом зайняли свої місця біля вікна у вітальні – заряджений карабін стояв поруч, біля стіни, – і наступну годину просиділи мовчки, спостерігаючи за темною порожньою дорогою. Небо помалу світліло, розмовляти не хотілося. Іноді хтось із нас змінював позу, розпрямляючи затерплу спину, а інший відразу ж здригався, удивляючись у те місце, де дорога виринала з-поміж дерев, які стискали її з двох боків густим чорним частоколом. Боже, думала я, колись мені здавалося, що з нашої вітальні чудовий краєвид. Ніколи більше я не зможу дивитися в це вікно й не згадувати про речі, які тепер лізли мені в голову. У мене змерзли ноги й затерпла спина, хотілося в туалет, а я боялася відвести погляд від вікна: здавалося, якщо припиню дивитися, то знайома чорна автівка вже точно ніколи більше не з'явиться.

Коли перша година нашого чергування добігла кінця (минуло вже п'ять годин, щось сталося), я встала – тато здригнувся й підняв до мене голову, – і сказала:

– Мені, певно, варто зайнятися якоюсь справою. Увечері маємо виїжджати, а речі до ладу не зібрано. Льоню ми відпустили, а самі сидимо тут, марнуємо час. Тож ви повартуйте дорогу, а я подивлюся, що ми забули, – і, перш ніж він устиг щось сказати, обернулася і вийшла з вітальні.

Щойно я припинила бачити цю чортову дорогу у вікні, мені стало трохи легше. Я пройшла у ванну, відкрила білизняну шафу й почала виймати звідти чисті банні рушники – спочатку три великі, шоколадного кольору (щось сталося, він не повернеться), потім ще три такі само великі, але сині. Дістала з шухляди під раковиною нові «гостьові» зубні щітки, кілька

тубиків зубної пасти, мило, пакування тампонів – треба буде запитати в Сергія (він не повернеться), чи здогадалися вони вчора вранці купити мені ще. Удома в мене завжди не більше одного пакування. Або можна запитати Марину, замиські жителі іноді напрочуд запасливі. Напевно, нам знадобиться пральний порошок – або мило, господарське мило, здається, воно було в списку. Тільки де ж я візьму ім господарське мило? Хоча, напевно, його вони купили. Я висунула шухляду з ліками – йод, нурофен, краплі від нежитю – Мишко не може спати, коли у нього закладений ніс. Яка смішна у нас аптечка – «відпускна», з такою їздять на тиждень на море, а не на пів року в ліс. У нас навіть немає бинтів, лише лейкопластир, яким заклеюють натертий новими туфлями мізинець. Напевно, потрібні антибіотики, раптом запалення легень або щось гірше. Треба глянути, що вони купили вчора в аптеці.

Я збиратиму речі й жодного разу не підйду до вікна – і тоді він повернеться. Вовняні шарпетки, теплі шапки, лижні рукавички, білизна. Так, білизна. У гардеробній на другому поверсі взагалі немає вікон. Або краще спуститися в комору, нам потрібні крупи й консерви. Вони, напевно, купили все це, але не залишати ж тут. Цукор. Які дрібниці – два кілограмові пакетики. Потрібен мішок цукру, мішок рису, усього по мішку. Нас семеро, скільки потрібно картоплі для сімох людей на зиму, скільки банок тушонки? Там просто ліс навколо, холодний, порожній дерев'яний будинок, жодних грибів та ягід – усе під снігом. Що ми будемо їсти, як будемо спати – семеро у двох кімнатках? Треба взяти спальні мішки, у нас лише два, а треба сім, ні, дев'ять, він же зараз привезе ще двох. Я буду до неї всміхатися, я, трясця мені, стану їй найліпшою подругою. Хай тільки він доїде, хай залишиться неушкодженим. Здається, грюкнули двері нагорі – я не слухаю, це просто прокинувся Мишко або повернувся Льоня. Я не намагаюся розчути голос Сергія... Якщо не буду прислухатися, якщо вдам, що не чекаю його, тоді він повернеться. Як прикро, що в коморі немає радіо, я б увімкнула музику, щоб жоден звук не проник сюди. Я не слухаю. Не слухаю.

У коморі раптом стало світліше. Я обернулася. Двері були відчинені, на порозі стояв Мишко. Він щось казав мені – обличчя в нього було здивоване. Я забрала руки від вух і почула:

– Мам, ми кличемо тебе, кличемо... Ти що, не чуєш? Нащо ти заткнула вуха? Вони приїхали, мам, усе гаразд.

І тоді я нарешті видихнула – немов увесь цей час дихала лише половиною легень. Ну звісно, він приїхав. Я відштовхнула Мишка й побігла в передпокій. Сергій саме знімав куртку, а поруч із ним, боком до мене, стояла висока жінка в темному стьобаному пальті з каптуром, накинутим на голову. За руку вона тримала хлопчика в темно-синьому

комбінезоні, застебнутому аж до підборіддя. Обое вони стояли непорушно, не намагаючись роздягнутися. Сергій підняв на мене очі й усміхнувся. Видно було, що він страшенно втомився.

– Ми затрималися, тією самою дорогою повернутися не вдалося. Мусили зробити гак бетонкою. Ти хвилювалася, мала?

Мені хотілося підбігти, торкнутися його, але тоді довелося б відштовхнути високу жінку в пальті та хлопчика, який стояв поруч. Тому я зупинилася за кілька кроків від них і сказала лише:

– Ти не взяв із собою годинника.

На звук мого голосу жінка обернулася, скинула з голови каптур і кілька разів струснула головою, щоб звільнити затиснуте коміром довге світле волосся.

– Це Іра, мала, – сказав Сергій. – А це – Антончик.

– Приємно познайомитися, «мала», – повільно мовила жінка та спокійно подивилася мені в очі. Наші погляди зустрілися, і хоча більше вона нічого не сказала, уже цього було достатньо, щоб зрозуміти: я навряд чи зможу дотримати обіцянки стати їй найліпшою подругою.

– Іро, – пролунав за моєю спиною голос тата Борі, – ну, дякувати богу, з вами все гаразд.

Усміхаючись, він підійшов ближче, але не обійняв ані її, ані хлопчика. Я відступила, пропускаючи його вперед, і подумала: здається, у цій сім'ї до моєї появи взагалі не заведено було обійматися. Іра трохи підняла куточки губ, означивши відповідну усмішку, і сказала:

– Ми з Антоном два тижні не виходили з квартири. Не знаю точно, але, здається, крім нас, у нашому під'їзді більше нікого не залишилося.

Ми стояли там само, у передпокої. Підійшов Мишко, із кабінету на звук голосів виглянула Марина. Іра стягнула нарешті з плечей своє пальто й віддала його Сергієві, а тоді, нахилившись до хлопчика й розстібаючи на ньому комбінезон, почала розповідати. Не підводячи голови, рівним буденним голосом вона говорила про те, як помирало місто, що лежить за кілька десятків кілометрів звідси; як відразу ж після оголошення карантину почалася паніка й люди билися в магазинах та аптеках; як увели війська й на кожній вулиці – на початку й у кінці – стояли армійські вантажівки, з яких військові в масках і з автоматами роздавали за картками продукти й ліки; як сусідці, яка іноді погоджувалася

посидіти з Антончиком, на зворотному шляху від пункту роздачі продовольства зламали пальці на обох руках, вириваючи сумку, і після цього всі ходили лише групами по восьми-десятеро осіб; як припинили ходити автобуси та трамваї й на вулицях залишилися самі автівки «швидкої допомоги», і як їх замінили потім ті ж таки військові вантажівки, тільки з криво наліпленими, а відтак уже з просто намальованими фарбою хрестами на брезентових тентах. По хворих більше ніхто не приїздив додому, родичі попідруч виводили їх із домівок і самі вели до санітарних автівок, що прибували спочатку двічі на день – уранці й увечері, а потім уже лише раз на добу. Коли санітарні автівки зрештою припинили приїжджати й на під'їздах з'явилися оголошення «Найближчий пункт екстреної допомоги розташовано за адресою _____», люди самі на санчатах везли туди своїх хворих, а іноді й мертвих. Вона розповіла, що коли захворів Ваня, син її сестри, – «Пам'ятаеш Лізу, Сергію?» – Ліза сама відвела його до санітарної автівки, а відтак шукала по всіх найближчих лікарнях, і їй скрізь казали: його немає в списках, тоді ще працювали телефони. А потім Ліза прийшла, пізно ввечері, і дзвонила у двері, і у вічко було видно, що вона хвора – обличчя в неї було мокре, і ще вона кашляла – страшно, захлинаючись, «Я їй не відчинила, ми відразу ж заразилися б, і тоді Ліза сіла під дверима й довго сиділа, не рухаючись, і потім її, здається, знудило просто на сходах, а коли я підійшла до дверей наступного разу, її вже не було». Розповіла, як після цього вона зрозуміла, що з будинку більше виходити не можна – по телевізору й далі переконували, що ситуація під контролем, що пік епідемії поступово минає, у домі були сякі-такі продукти, і вона сподівалася, що можна буде перечекати, протриматися; як першого тижня їжі вистачало, а наступного стало зрозуміло, що треба економити, і вона почала їсти зовсім мало, але їжа однаково скінчилася й останні два дні вони з Антоном їли старе варення з банки, яка знайшли на балконі, – по чотири ложки вранці, удень і ввечері, і пили кип'ячену воду. Вона розповіла, що весь час дивилася у вікно – і зрештою на вулицях майже нікого вже не було видно – ані вдень, ані вночі, і вона дуже боялася, що прогавить якесь важливе повідомлення – про евакуацію або про вакцину, і майже не вимикала телевізор, навіть спала поруч із ним. А потім вона почала боятися, що вимкнуть електрику й воду, але все працювало, лише вікна сусідніх будинків поводитися дивно: у деяких світло не загоралося взагалі, а в інших – горіло постійно, навіть удень, і вона вибирала якесь вікно та спостерігала за ним, намагаючись визначити, чи залишилися за ним живі люди. Іра сказала, що коли вночі приїхав Сергій і подзвонив у двері, вона довго дивилася на нього у вічко й навіть змусила його зняти куртку й підійти зовсім близько, щоб переконатися, що він не хворий. Коли пізніше вони бігли до автівки, то праворуч від під'їзду, у палісаднику, вона побачила присипане снігом жіноче тіло, яке лежало обличчям донизу, немов його просто відтягнули з доріжки, і їй навіть на мить здалося, що то Ліза, хоча це, звісно, не могла бути Ліза, бо ж вона приходила тиждень тому.

Голос у неї був рівний, очі – сухі, у руках вона й далі тримала синій дитячий комбінезон і шапку, яку, припинивши говорити, засунула в рукав. Зрештою підвела на нас очі й запитала:

– Де це можна повісити?

Сергій забрав у неї з рук речі, а я сказала:

– Іро, ходімо, я погодую вас.

– Нам немає сенсу бути на «ви», – відповіла вона. – Погодуй поки що Антончика. Це, мабуть, дивно, але я зовсім не хочу їсти.

– Ходімо зі мною, – сказала я хлопчикові та простягнула йому руку. Він глянув на мене, але не зрушив з місця, і тоді Іра легенько підштовхнула його до мене та сказала:

– Ну ж бо, іди, вона дасть тобі поїсти, – і тоді він ворухнувся та зробив крок до мене, але моєї руки не взяв, а просто пішов слідом на кухню.

Я відчинила дверцята холодильника і зазирнула всередину:

– Хочеш, я приготую тобі омлет? Або зварю каші? У мене є молоко й печиво. – Хлопчик не відповідав. – То зроблю тобі великий бутерброд із ковбасою, а поки ти його їстимеш, зварю каші.

Я відрізала товстий шмат хліба, поклала на нього чимале кружальце вареної ковбаси й обернулася – він і далі стояв на порозі. Тоді я підійшла, сіла перед ним навпочіпки й подала йому бутерброд. Хлопчик подивився на мене без усмішки широко розставленими очима своєї матері й запитав:

– Це будинок мого тата, так?

Я кивнула, і він теж кивнув – не мені, а радше сам собі, та сказав стиха:

– Отже, це і мій будинок. А ти хто?

– Мене звати Аня, – сказала я й усміхнулася йому. – А ти Антон, єге ж?

– Мама не дозволяє мені розмовляти з незнайомими, – відповів хлопчик, узяв із моєї руки бутерброд, акуратно оминув мене й вийшов із кухні.

Я ще трохи посиділа навпочіпки, почуваячись дурепою, як це часто трапляється з дорослими, які вважають, що з дітьми – просто, а потім підвелася, обтрусилася руки й пішла за ним.

Дорослі згуртувалися біля вікна вітальні, хлопчик підійшов до матері, узяв її за руку й аж тоді нарешті відкусив шматок бутерброда. У мій бік він не дивився; насправді до мене не обернувся ніхто – усі вони щось напружено роздивлялися у вікно. Я запитала:

– Що там? – але мені ніхто не відповів, і тоді я підійшла ближче й теж побачила те, на що вони дивилися, – зовсім поруч, за вузькою смужкою лісу, що темніла на тлі неба, підіймався чорний густий стовп диму.

– Це котеджне селище, – сказала я, ні до кого конкретно не звертаючись – адже ніхто ні про що мене не питав. – Нове, невеличке, будинків десять-дванадцять, його нещодавно добудували. Я навіть не впевнена, що там хтось мешкає.

– Стільки диму, – сказав Сергій, не обертаючись до мене. – Схоже, це будинок горить.

– Може, поїдемо подивимось? – запропонував Мишко. – Тут кілометра півтора лише.

Перш ніж я встигла заперечити, Сергій сказав:

– Нема там на що дивитися, Мишку. Ми таких пожеж кілька бачили дорогою сьогодні вночі й іще побачимо доволі, можеш бути певен. – Він поглянув на батька. – Усе відбувається занадто швидко, тату, а ми, схоже, відстаємо.

– Ми майже все зібрали, – сказала я. – Чекати вже нічого не треба, вантажмося та їдьмо.

– У мене бак порожній, Аню, – відповів Сергій. – Ми вчора не встигли заправитися, і вночі теж було не до цього. Я проїдуся по заправках – може, щось іще працює. Ви тим часом вантажитесь.

– Я поїду з тобою, – сказав тато Боря. – Зараз краще не їздити самому. З дівчатами нехай Льоня посидить – піду по нього.

І всі раптом розійшлися хто куди. Тато порався в передпокої, вишукуючи свою мисливську куртку серед іншого одягу, що висів на вішаку. Хлопчик зненацька сказав голосно: «Мамо, я пісяти хочу», і Мишко повів їх. Ми із Сергієм залишилися у вітальні самі, і я нарешті змогла підійти до нього, обхопити за шию та пригорнутися щокою до його вовняного светра.

– Я не хочу, щоб ти їхав, – сказала я светрові, не підіймаючи очей.

– Мала, – почав Сергій, але я перебила його:

– Знаю. Я просто не хочу, щоб ти їхав.

Ми постояли так трохи, не кажучи більше жодного слова. Десь у будинку текла вода, грюкали двері, чутно було голоси, а я обіймала його обома руками й думала про те, що зараз повернеться тато й приведе Льоню – охороняти нас, а ще раніше – певно, за секунду або дві, – повернуться Іра з хлопчиком, і мені доведеться розтиснути руки й відпустити його. Вхідні двері грюкнули – мабуть, повернулися тато й Льоня. Сергій ледь ворухнувся, ніби намагаючись вивільнитися, і я на мить стиснула його ще міцніше, та одразу ж зникла – опустила руки, і ми вийшли в передпокій. На порозі стояв тато Боря – сам, без Льоні. Він глянув на мене й усміхнувся:

– Анько, вище носа, нікуди ми його в тебе не забираємо. Ваш Льоня – запасливий мужик, у нього в підвалі генератор, ми щойно перевірили – там літрів зо сто солярки, не менше. Ну ж бо, Сергію, треба відчинити ворота. Аню, та відпусти ти його нарешті, далі воріт він не вийде. Треба вантажитися, нам краще виїхати до темряви.

Сергій схопив ключі від воріт, що лежали в передпокої, й вони з батьком вийшли у двір, а я, накинувши куртку, пройшла на веранду й дивилася на них так, ніби хотіла переконатися, що вони не обдурили мене й Сергій справді нікуди більше не поїде. Ворота відчинили, і на паркінг перед будинком заїхав Льонін здоровенний «Ленд Крузер» – щоб він помістився, татову стареньку «Ниву» із забрьоханими віконцями, яка на тлі цього чорного блискучого монстра мала геть жалюгідний вигляд, довелося пересунути подалі, за межі брукованого майданчика. Я дивилася, як під передніми колесами «Ниви» тріскочучи ламаються маленькі туї, які я посадила торік. Вийшовши з автівки, тато глянув на мене – Льоня щось кричав йому від воріт, але він відмахнувся й пішов у мій бік. Поклавши руку на перила веранди, він підняв до мене обличчя та сказав стиха:

– Аню, зберися. – Голос його звучав суворо. – Я розумію, що дуже багато всього сталося, але тепер не час, ти зрозуміла мене? Ми зараз зберемо речі, сядемо в автівки й поїдемо звідси, і все буде добре. Але в сусідньому селищі – ти бачиш дим? – коїться казна-що, і нам не можна гаяти часу на те, щоб розраджувати тебе через таку дрібницю, як це нещасне зламане деревце. Треба ще злити з «Ниви» бензин – і я не хочу робити це на дорозі, привертаючи увагу сусідів і ще бозна кого. Ти чуєш, Аню? Подивися на мене. – Я підняла на нього очі. – Не думай рюмсати, у нас попереду кілька дуже непростих днів, дорога довга, і може статися все що завгодно. Зараз ти мені потрібна спокійна й зібрана. Іди краще простеж, щоб ми взяли все, що потрібно, – а коли приїдемо на місце, тоді сядемо з тобою й добряче поплачемо про все, домовилися?

– Домовилися, – сказала я й сама здивувалася тому, як тонко, по-дитячому пролунав мій голос.

Він засунув руку в кишеню, витяг пачку своєї жохливої «Яви» та простягнув мені:

– Візьми, викури цигарку, заспокойся й повертайся в будинок. Там дві жінки з дітьми, яких треба організувати, – нехай нагодують малих, тепло їх одягнуть, і взагалі подивися – мужики казна-як збирають речі, напевно ми щось забули.

Він обернувся й пішов до воріт, гукаючи Льоню: «Ну ж бо, Леоніде, відкривай багажник, подивимося, що ти там набрав», а я, скривившись, чаділа його різкою, смердючою цигаркою й дивилася, як плавно відкривається багажник «Ленд Крузера» і трое чоловіків, від яких залежить доля всіх, хто опинився в цьому будинку, заглядають усередину, вивчаючи його вміст. Докуривши, я викинула недопалок у сніг під ногами й зайшла в дім.

У вітальні нікого не було. Я пройшла на кухню й побачила Іру, яка стояла біля плити, Марину за кухонним столом, яка тримала на колінах мовчазну дівчинку, а поруч із ними на стільці тихо сидів хлопчик. Перед ними стояли тарілки й банка варення. Підходячи до кухні, я чула голоси, але варто було мені ввійти, як усі одночасно замовкли. Марина підняла на мене очі, а Іра, не обертаючись, сказала:

– Ти не проти, я варю дітям кашу? Їм треба поїсти як слід перед дорогою.

– Звісно, – відповіла я, – там ще є сир і ковбаса. Може, приготуєш бутербродів? А ще можна підсмажити яечню, нам усім потрібно поїсти, сковорідка на плиті. – Вона не відповіла й не зрушила з місця, й далі помішуючи кашу, і тоді я пройшла до холодильника, відчинила дверцята й почала діставати яйця, ковбасу й сир. – Я скажу їм, щоб за пів години прийшли поїсти, мені треба зібрати ще деякі речі.

Вона трохи відійшла, не дивлячись у мій бік. Я обернулася до Марини та сказала:

– Льоня вже тут. Ти впевнена, що він зібрав усе, що потрібно? Може, тобі варто перевірити?

Марина встала, посадила дівчинку на стілець, на якому сиділа, сказала Ірині:

– Наглянеш за нею? – і вийшла з кухні.

Дівчинка залишилася сидіти на стільці – нерухомо. Над столом було видно лише частину її маленького личка. Вона не повернулася вслід матері й узагалі ніяк не показала, що помітила її відсутність. Простягнувши руку, вона обережно помацала коротким товстим

пальчиком порожню тарілку, що стояла перед нею на столі, й знову завмерла. Я ще раз глянула на Іру, яка все ще помішувала кашу біля плити, повторила їй у спину:

— За пів години, — і вийшла з кухні.

Я піднялася на другий поверх, у спальню, винесла з гардеробу рюкзак, із яким Сергій їздив на полювання, і дві м'які спортивні сумки, відтак склала в них теплі речі, які ми з татом приготували напередодні. Напевно, варто було запитати в Іри, чи не потрібен їй якийсь одяг, але мені не хотілося повертатися вниз і знову говорити з нею. Натомість, порившись у шафі, я кинула в сумку ще кілька светрів і, подумавши, додала футболку і спідньої білизни. Я не знала її розмірів, я взагалі не мала про це думати. Якщо їй знадобиться, віддам Сергієві. Якого біса вона стоїть там, на моїй кухні, куди мені не хочеться тепер спускатися, і навіть не обертається до мене? Ми зібрали багато одягу, якось розберемося.

Це скидалося на збори у відпустку. Я завжди збирала валізи вночі, напередодні відльоту. Перед від'їздом однаково неможливо заснути, і я вмикала якийсь фільм і носила речі — по одній, роблячи паузи, щоб вийти на балкон і випалити цигарку, або спуститися вниз і випити чашечку кави, або додивитися улюблену сцену — а відтак устати й продовжити, згадавши про щось, що не поклала. Щоправда, я завжди розкладала речі на ліжку, а в чемодан їх пакував Сергій — але зараз він був зайнятий іншим, крізь прочинене вікно спальні я чула його голос; це була така гра — я не вмію збирати валізу, і мені потрібна його допомога, хоча до того, як ми зустрілися, я робила це сама, і тому тепер не чекала на нього. Коли впоралася, у сумках залишалось вільне місце. Поправивши покривало, я сіла на ліжко й оглянула спальню. Кімната була порожньою та спокійною, складені сумки стояли біля стіни. Я уявила, що за кілька годин ми поїдемо звідси назавсім і все, що я не спакувала, залишиться тут — укриється пилом, зморщиться та пропаде назавжди. Що я мушу взяти із собою — крім міцних черевиків, продуктів, ліків, теплих речей і запасної білизни для жінки, яка, найімовірніше, відмовиться її носити? У дитинстві я любила порозважатися перед сном, подумки оглядаючи свої дитячі скарби, а відтак, уранці, чіплялася з цим запитанням до всіх інших: вибери, що ти винесеш із дому, якщо буде пожежа? Можна було вибрати одну річ, лише одну, такі були правила, — і всі жартували й верзли якісь дурниці, а мама одного разу сказала: «Звісно, я винесу тебе, дурненька», і я розсердилась і замахала на неї руками. «Мамо, я ж кажу — річ, треба вибрати річ!» Коли народився Мишко, я зрозуміла, що вона мала на увазі, але того дня я сиділа в спальні будинку, який ми збудували два роки тому й у якому я була дуже щаслива. І цей будинок був переповнений речами, кожна з яких щось означала для нас, а в сумках, що стояли на підлозі, залишалось ще трохи місця — трохи, і тому мені треба було вибрати. Знизу почулися голоси — чоловіки повернулися в будинок. Я встала, пройшла в гардеробну й дістала з верхньої полиці картонну коробку. У мене так і не дійшли руки розсортувати їх,

різнокаліберні, упереміш, світлини – чорно-білі, кольорові, весілля батьків, бабуся з дідусем, маленький Мишко, я в шкільній формі. Тут не було жодної Сергієвої – останніми роками ми припинили їх друкувати та просто зберігали в комп'ютері. Я витрусила фотографії з коробки, загорнула в пакет і поклала в одну із сумок, а потім зачинила за собою двері спальні та пішла донизу.

Біля сходів я зіткнулася з Льонею та Мариною, вони про щось стиха сперечалися. Коли я підійшла, Марина підняла на мене очі та сказала розгублено:

– Уявляєш, я не змогла туди зайти. Льонька забув, звісно, купу всього, і Дашчин одяг узяв не весь, і білизни не знайшов, і багато різних дрібниць. Я хотіла сходити сама – і не можу, боюся, дим ще цей жахливий. – Вона знов обернулася до Льоні. – Я не піду туди, не гаймо часу. Дивись, я тобі все тут написала, Дашчин червоний комбінезон на хутрі висить у шафі праворуч, і треба взяти мій лижний костюм, той, білий, він дуже теплий, у цій страшній куртці я не поїду, і термобілизну, Льоню, ти ж пам'ятаєш, де вона, ти сам її туди складав. – Льоня, закотивши очі, узяв список у неї з рук і пішов до виходу, а вона крикнула йому вслід: – І не забудь у спальні мою скриньку, вона на столику біля дзеркала.

– Марино, – Льоня обернувся вже з порога, – ми ідемо не в Куршевель, ну нафіга тобі там оті цяцьки? – І, не чекаючи відповіді, вийшов за двері.

– Моя бабуся, – сказала Марина впівголоса – самовладання вже повернулося до неї, вона знову була спокійна й навіть ледь помітно усміхнулася, – завжди казала мені: діаманти гарні вже тим, що їх завжди, якщо знадобиться, можна обміняти на шматок хліба. Місця багато вони не займають, і ось побачиш, Аню, вони нам ще знадобляться, тож я на твоєму місці теж узяла б із собою все, що є.

Ми носили речі ще дві години, зробивши коротку перерву на їжу – нагодувавши дітей (навіть Мишко покірно з'їв тарілку каші), Іра все-таки приготувала яечню, яку всі їли на бігу, навіть не сідаючи за стіл. Мені навіть не було шкода, що не вдалося востаннє посидіти за нашим великим столом, який я так любила, – занадто дивна це була б компанія. Із хліба й залишків сиру вона наготувала бутербродів, які загорнула й поклала по згортку в кожную автівку. Щоразу, коли здавалося, що все вже зібрано, хтось згадував про щось дуже важливе. «Інструменти», – казав Сергій, і вони з татом ішли в підвал, дорогою крикнучи мені: «Аню, ти б узяла якийсь медичний довідник, немає у вас?» «У нас є», – озивалася Марина, і Льоня знову кидався через дорогу, у свій порожній будинок із темними вікнами. І для будь-якої нової речі доводилося шукати вільне місце, знову переставляючи сумки, мішки й коробки. Три автівки стояли на майданчику перед будинком із задерними догори багажними дверцятами – у сутінках вони скидалися на дивовижну скульптурну групу.

Розорена «Нива» стояла поруч, тато Боря зняв з її даху довжелезну антену й вийняв із салону короткохвильову рацію – Сергій віддав йому свою, коли купував собі нову, – і поліз у мою автівку під'єднувати її. Мені ніколи не подобалася ця рація. «У тебе антена, як у таксиста», – казала я. Насправді ж мене дратувала звичка Сергія слухати розмови далекобійників: «Куплю пальне, на сорок п'ятому кілометрі автівка працює, хлопці, обережніше». Останнім часом це була улюблена іграшка Сергія, і в наші нечасті спільні поїздки він неодмінно вмикав її, розшифровуючи чужі розмови крізь шурхіт перешкод, поки я сердилася й диміла у віконце. Пішов легкий сніг. Коли місця в автівках забракло, останні коробки прив'язали до багажника на даху автівки Сергія, обмотавши поліетиленовою плівкою. Останніми Сергій виніс із дому заряджені рушниці й віддав одну з них Льоні. «Ти хоч стріляти вмієш?» – запитав він, але Льоня тільки ображено пробурмотів щось і забрав рушницю до себе в автівку. Нарешті збори завершилися – тато став на порозі будинку та крикнув усередину:

– Усі на вихід! Збиратися можна вічно, уже пів на п'яту, чекати більше не можна.

І тоді Марина з Ірою вивели дітей. Коли всі вже були надворі, Сергій сказав мені:

– Ходімо, Анько, зачинимо все.

Вимкнувши всюди світло, ми трохи постояли в передпокої перед вхідними дверима. Крізь великі вікна всередину будинку по-місячному м'яко заглядав тьмянний вуличний ліхтар, відкидаючи на світлу, поцятковану павутиною мокрих слідів підлогу довгі бліді тіні. У дальньому кутку коридору білів якийсь зібганий, забутий аркуш паперу. У нас під ногами, у невеликій калюжі підталого снігу, мокли непотрібні тепер капці. Чомусь їх було п'ять штук, саме п'ять, і я нахилилася, щоб зібрати їх. Треба знайти шостий, конче потрібно знайти його, він, напевно, десь тут, і скласти їх акуратно, парами.

– Аню, – сказав Сергій у мене за спиною.

– Зараз, – відповіла я, сідаючи навпочіпки й заглядаючи під галошниці, – я тільки знайду...

– Не треба, – сказав Сергій. – Облиш. Ходімо.

– Ну почекай пів секунди, – почала я, не обертаючись, – я тільки...

І тоді він поклав руку мені на плече.

– Уставай, Анько, годі.

Коли я підвелася й подивилася йому в обличчя, він усміхнувся:

– Ти як капітан, який залишає судно останнім.

– Не смішно, – відповіла я, і тоді він обійняв мене та сказав у вухо:

– Я знаю, мала. Не затягуймо цієї миті, ходімо швидше, – і ступив за поріг, і стояв надворі з ключами в руці доти, доки я не вийшла слідом за ним.

Льоня з Мариною були вже біля своєї автівки та вмошували дівчинку на задньому сидінні, закріплюючи паски дитячого крісла, а тато, Мишко й Іра з хлопчиком стояли віддалік і дивилися, як ми замикаємо двері.

– Іро, ви з Антончиком поїдете з батьком на Аніній «Вітарі», – сказав Сергій. – Тату, візьми в Ані ключі. Мишку, сідай в автівку.

– Ходімо, Антоне.

Іра взяла хлопчика за руку, і він мовчки пішов за нею, але перед самою автівкою несподівано висмикнув руку з її долоні й голосно сказав:

– Я хочу з татом.

– Ми поїдемо з дідусем, Антоне, а тато поїде поруч, і ми говоритимемо з ним по рації.

Іра нахилилася до нього й узяла за плечі, але хлопчик відштовхнув її.

– Ні! – крикнув він. – Я поїду з татом!

Мишко, який уже встиг залізти в автівку, висунувся знову, щоб подивитися, що відбувається, – а хлопчик закинув голову, щоб бачити наші обличчя. Усі ми – четверо дорослих – стояли навколо нього, йому заважав глухо застебнутий під підборіддям каптур, і він вигнув спину, щоб зручніше було дивитися на нас. Це була майже загрозлива поза, він стояв зі стиснутими кулаками, але не плакав, очі в нього були широко розплющені, губи стиснуті. Він оглянув нас повільно, одного за одним, і ще раз крикнув – дуже голосно:

– Я поїду з татом! І з мамою!

– У нього було кілька складних тижнів, – сказала Іра тихо.

Сергій присів біля сина й почав щось говорити йому. Видно було, що він розгублений і сердитий, хлопчик не слухав його й люто мотав головою, туго запакованою в каптур. Тоді я сказала:

– Борисе Андрійовичу, поверніть мені ключі. Мишку, вилазь, ми поїдемо на «Вітарі», а Іра з Антоном сядуть до Сергія.

Хлопчик миттю схопив Іру за руку й потягнув її до автівки. Сергій безпорадно подивився на мене та сказав:

– Тільки до Твері, Аню, а потім пересідаємо.

Я кивнула йому, не підіймаючи очей, і простягнула руку по ключі від автівки. Тато Боря підійшов до мене ближче.

– Анюто, може, я поведу? Темно вже, – запитав він, і я відповіла – відразу, не давши йому завершити фразу:

– Це моя автівка, я воджу її п'ять років, і зараз поведу її теж я, бодай про це ми сперечатися не будемо, гаразд?

– Вона чудово їздить, тату, – почав Сергій, але я урвала його:

– Не гаймо часу, відчиняй, будь ласка, ворота, і їдьмо нарешті, – і сіла за кермо. Як я не намагалася тихо зачинити дверцята з боку водія, вони однаково дзвінко захряснулися.

– Жорстоко, – сказав Мишко із заднього сидіння. Я піймала його погляд у дзеркалі заднього огляду й намагалася усміхнутися:

– Схоже, це буде та ще поїздочка, Мишку.

Поки Сергій відчиняв ворота, тато Боря підійшов до «Ленд Крузера» й голосно крикнув Льоні у відчинене віконце:

– Отже, так, Льоню, ідемо паротягом, рації в тебе немає, тому пильнуй, щоб не загубився. Виїжджаємо на Нову Ригу, а потім великою бетонкою на Твер, і якщо все буде добре, за півтори-дві години дістанемося місця. Селами ідемо без зупинок, ніяких «попісяти дитині» – у разі чого, нехай у штани пісяє. Якщо все-таки заблукаєте – зустрічаємося перед в'їздом до Твері. І пильнуймо заправки: якщо котрась раптом працюватиме, нам стане в пригоді все пальне, яке зможемо купити дорогою, – в Аніну автівку вашу солярку не заллеш.

Якщо Льоня щось і відповів йому, я вже цього не почула крізь шум двигунів. Тато кілька разів ударив рукою по даху Льоніної автівки й заскочив на сидіння поряд зі мною.

– Ну, вперед, – сказав він.

І ми рушили.

* * *

Щоб не озиратися на залишений позаду темний будинок, я відкрила бардачок, кришка якого впала татові на коліна, намацала пакування цигарок і закурила, а коли він теж клацнув запальничкою й салон наповнився ідким димом, із силою смикнула кнопку регулювання скла, щоб пасажирське вікно цілковито опустилося. Це було майже невічливо, і я відчувала, що він дивиться на мене, – але прибрала палець із кнопки й залишила все як є, а він, не кажучи й слова, порався з рацією. Не змовляючись, до кінця селища ми їхали повільно – попереду Льонін «Ленд Крузер», за ним – Сергій. Не знаю, чи роззирався хтось довкола, – я бачила перед собою лише червоні вогники автівки Сергія, доки за спиною не залишилася перекреслена металева табличка. П'ятсот метрів до повороту, автобусна зупинка – якщо зараз повернути голову праворуч, іще буде видно все наше маленьке село, пляму світла посеред темного поля, з двох боків затиснуту смужкою лісу, розмаїті будиночки, серед яких очі звично вихоплюють знайомий дах. Ще сто метрів, двісті, ще не можна обертатися – і тут обабіч насунувся ліс, і відразу стало темно, нерухомі дерева, ледь присипаний снігом асфальт і дві великі чорні автівки попереду. Тепер можна було повернути голову, але дивитися вже не було на що – усі неосвітлені лісові дороги схожі одна на одну, і несуттєво, чи вони за кілометр від твого будинку, чи за тисячу кілометрів. Твій світ одразу звужується до меж тонкої оболонки автівки, що зберігає тепло й вихоплює світлом фар лише маленький шматочок дороги перед колесами.

Рація, яку тато Боря прилаштував на шкіряному підлокітнику між нашими сидіннями, замигала й затріщала – і в ній одразу пролунав голос Сергія, немовби він говорив уже якийсь час:

– ...не їде майже на цьому лайні. Не знаю, що там у Льоньки за солярка була, сподіваюся, що не літня. Добре б дорогою заправку знайти. Як гадаєш, тату, це реально?

Він говорив, і крізь шипіння й перешкоди я почула музику – Сергій завжди стишує звук, коли користується рацією, але виявляється, її однаково чути, – і тонкий голос хлопчика, чиїх слів неможливо було розібрати. Я побачила його обличчя в задньому склі автомобіля

— напевно, він стояв навколішки на сидінні й тягнув руку, щоб витерти піт зі скла, але не дотягнувся і просто дивився в наш бік, — а поруч світловолосу голову його матері. Я бачила лише її потилицю, вона не оберталася, але, імовірно, щось сказала хлопчикові, тому що було чутно Сергія:

— Облиш його, Іро, нехай сидить, як хоче. Їхати далеко, йому буде нудно.

Я притамувала бажання помахати хлопчикові рукою — він однаково не побачив би мене, і намацала правою рукою мікрофон — перш ніж його встиг узяти тато Боря, щоб поговорити про заправки.

— Милий, — сказала я, — нам, певно, варто було б Льюї взяти в кільце — він без рації, нехай краще між нами їде. Ти його обженеш чи я?

Сергій мовчав лише кілька секунд, потім сказав коротко «краще я» і почав маневр, не сперечаючись і не кажучи більше ані слова, оскільки я ніколи просто так не називала його «милим». Це слово було паролем, яким я не користувалася часто, приберігала на крайні випадки, придумані для тих, хто завжди замовкав, коли ми заходили в кімнату, повну людей, і переводив погляд із нього на мене й назад, а відтак підходив до мене на балконі, коли я закурювала сигарету, і питав: «Ну як, усе добре у вас?»; для тих, хто чекав від нас одкровень і скарг, тому що повинні ж вони бути — одкровення й скарги; а ще це слово потрібне було нам самим, тому що жінка, яка сиділа на задньому сидінні його автівки, завжди виголошувала значно більше слів, коли була незадоволена. Я знаю, він розповідав мені, і я ладна була б віддати праву руку, тільки щоб не стати на неї схожою, і тому щоразу, коли мені бракувало повітря серед людей, які мене не любили, я казала: «Милий, може, поїдемо додому?» — лише один раз, і всміхалася, і голос мій звучав ніжно. І тоді він дивився мені в обличчя — уважно — і відразу ж підводився, і ми їхали; дякую, милий, ти так добре мене знаєш.

Льюїна автівка ззаду мала геть нецікавий вигляд: дівчинка, зафіксована в дитячому сидінні, була нерухома й не могла обернутися. Насправді крізь тоноване скло нічого не було видно, і я змогла нарешті розирнутися довкола. Ми проминули першу смугу лісу, що відокремлював наше село від інших, які світлими електричними плямами розсипалися в зимовій темряві так густо, що нещодавно чорне, непрозоре повітря, яке оточувало нас, поступилося розсіяному жовтому світлу з вікон і від вуличних ліхтарів. Мені здалося, що якби я зазирнула у вікна будинків біля дороги, то побачила б сімейну вечерю під помаранчевою лампою або блакитний екран телевізора у вітальні, припарковану у дворі автівку, вогник цигарки на ганку. Усі ці люди, сотні людей, залишилися тут — не чекаючи лихого, не їздячи околицями в пошуках бензину, не збираючи речей. Вони вирішили

перечекати все, що коїться навколо, довірившись надійності своїх будинків, своїх дверей і парканів. Стільки освітлених вікон, гарячих димарів на дахах, стільки людей, – не можуть же всі вони помилятися. Куди ж ідемо ми, навіщо ми ідемо? Чи правильним є рішення, ухвалене за мене, без моєї участі? Чи добре я вчинила, коли підкорилася, не кажучи й слова, покірно залишила єдине місце, де могла б зараз почуватися в безпеці? Поки всі ці люди навколо готують вечерю, переглядають новини, рубають дрова й чекають, коли все це закінчиться, упевнені, що це станеться незабаром, моя реальність – квапливі збори, постріли, мертвий собака, розповідь про загибле місто, – уже відокремлена від їхньої реальності непроникним екраном. Я ще можу їх побачити, але вже не можу до них доєднатися. Я просто іду повз них, позаду сидить мій син, і я не відчуваю нічого, крім нестерпної самотності.

Ми всі побачили це одночасно – ще до того, як спалахнули Льонині стоп-сигнали, я вже натискала на гальмо. Водійські дверцята грюкнули, Ляоня важко вистрибнув на дорогу, обігнув автівку та зробив кілька кроків до узбіччя. Тато Боря висунувся з відчиненого вікна майже по пояс і крикнув:

– Ляоню, стій, не йди туди!

Ляоня вмить зупинився, але в автівку повертатися не поспішав.

Вогню вже не було – навіть великий будинок не може горіти весь день, а цей був не такий уже й великий, якщо порівнювати із сусідніми, недоторканими, схожими один на один мов дві краплини води. Маленьке охайне котеджне селище, його почали будувати, коли ми вже переїхали за місто, і, ідучи повз нього, я щоразу дивувалася швидкості, з якою на обгородженому парканом майданчику з'являлися спочатку акуратні коробочки з порожніми, незаскленими вікнами, потім однакові коричневі дахи, невисокі світлі огорожі, а ще за рік високий паркан навколо будівництва прибрали і з дороги видно було казкове пряникове село. Воно й досі здавалося казковим. Розчищені від снігу доріжки, підперезані шоколадно-коричневими дерев'яними брусами світлі стіни, цегляні димарі. Та замість найближчого до дороги будинку була тепер олійно-чорна нерівна пляма з настовбурченими фрагментами обвуглених конструкцій. Крізь густу хмару білої пари, яка буває над відкритими зимовими басейнами, можна було розгледіти, що передня стіна будинку обвалилася, оголивши його закопчені нутрощі, а з перекриттів неохайними жирними гронами звисали чи то рештки штор і килимів, чи то якісь дроти; там, де раніше був дах, стирчали шматки дерев'яних кроків. Смачно пахло багаттям.

– Дивись, Мишку, ти цікавився вранці, – сказав тато, обертаючись до нас.

– Що тут сталося? – тихо запитав Мишко.

– Скажу тобі так: навряд чи тут усе згоріло тому, що хтось бавився з бенгальськими вогнями, хоча, звісно, і таке може бути, – відповів тато, знову висунувся з вікна та крикнув Льоні: – Подивилися – і годі, Льоню, їдьмо, їдьмо!

Після незапланованої зупинки біля згорілого пряникового будиночка ми вже не звертали уваги на дорожні знаки – їхати повільно, роззираючись довкола, більше не хотілося. Першим швидкості додав Сергій, за ним із тракторним гуркотом прискорився «Ленд Крузер» – задимів вихлоп, і я поквапом зачинила вікно. Клята рація заважала мені вести автівку – раз-у-раз, забувши про все, я чіпала її правим ліктем, залізний прямокутник із гострими кутами по-зрадницьки смикався, дряпаючи шкіряну кришку підлокітника, але дорога була знайома – за два роки життя тут я вивчила кожен поворот, і ми легко наздогнали Льоню. Уже за десять хвилин ми виїхали на шосе і, вишикувавшись одне за одним, рухалися в бік Великого бетонного кільця. Чомусь тепер, коли залишилося позаду розорене казкове село, я майже готова була побачити колону біженців, які на автівках або й пішки залишають небезпечні околиці мертвого міста, але, крім нас, на шосе автівок не було – ані на зустрічній смузі, ані позаду. Схоже, порожня дорога здивувала й тата, він навіть нахилився й перевірів частоту, на яку налаштував рацію, – але в ефірі не чулося жодного звуку, лише тиша та звичне потріскування. Ліворуч густою стіною стояли дерева, праворуч ось-ось мали початися з'їзди до розташованих уздовж шосе невеликих селищ. До бетонки залишалось ще кілометрів сорок. Ці місця теж були мені знайомі: коли ми із Сергієм шукали будинок і нас підганяли незручності винайманої квартири з чужими меблями й незнайомим видом із вікна, до якого я за десять місяців так і не змогла звикнути, ми об'їхали всю околицю. «Це мурашник, мала, ти ж не хочеш жити в мурашнику? Пошукаймо ще – нехай далі від міста, не страшно, зате там буде тихо, спокійно, тільки ти і я – і нікого навколо». Друзі, яких ми залишили в місті, дізнавшись про наші плани, крутили пальцем біля скроні – але ми не слухали нікого й, звісно, і гадки не мали, що відстань, яка здавалася нам тоді цілком достатньою, щоб відгородитися від усього світу, тепер була сміховинно маленькою.

Розвилка, на якій шосе зустрічалося з бетонним кільцем, з'явилася попереду несподівано. Спочатку вона просто засвітилася здалеку, а вже потім зринули великі білі дорожні покажчики з написами й відстанями. Рація захрумтіла голосом Сергія:

– Аню, тут праворуч.

– Знаю, – відповіла я роздратовано й відразу ж зрозуміла, що він мене не чув, тому що мікрофон і далі лежав у підстаканнику, у який я зазвичай складала цигарки, – але ніхто в автівці не звернув моєї уваги на цю помилку. Тієї самої миті рація заговорила знову – цього разу чужим голосом:

– Братику, – сказав голос схвильовано, – тобі робочі заправки траплялися на кільці?
Мені б до Одинцово дотягнути, а все позачиняли, вражі діти...

Перш ніж Сергій устиг відповісти, я взяла мікрофон, натиснула на кнопку та сказала:

– Не треба тобі в Одинцово. Розвертайся.

Голос запитав зі страхом:

– А що там, в Одинцово? Ви знаєте щось? – і відразу ж, без паузи, поставив ще одне запитання: – А де ви ідете?

– Не кажи, Аню, – швидко зреагував тато Боря і, простягнувши руку, забрав у мене мікрофон, стиснув його у своєму великому кулаку, немов намагаючись перекрити звук на той випадок, якщо я спробую все-таки відповісти невідомому голосові, що й далі викрикував у ефір:

– Алло, алло, де ви ідете? Що там, в Одинцово? Алло?

– Може, там ще все спокійно, в Одинцово, – сказала я татові, не повертаючи голови, – ми саме з'їжджали з шосе, – і він відповів:

– Одинцово за десять кілометрів від Москви, Аню, як там може бути спокійно? Сама подумай. І ось іще що: ми на загальній хвилі, тому жодних подробиць – хто ми, де ми, на чому ми, зрозуміла? Якщо цей мужик сказав правду, зараз навіть за той невеликий запас пального, який у нас є, нам знесе голову будь-який добродушний громадянин, не кажучи вже про решту, яких на цій трасі було повно навіть у кращі часи.

– Знаю, – повторила я так само роздратовано, і більше ми вже нічого не говорили. Мовчав і Сергій. У цілковитій тиші три наші автівки звернули на розвилці праворуч і відразу заїхали під табличку з написом «Новопетровське», за якою по обидва боки дороги почалися житлові квартали. На протилежному боці дороги я побачила заправку. Біля з'їзду просто на трасі стояли дві довгі тентовані вантажівки з вимкненими фарами, сама ж заправка була освітлена, але, вочевидь, зачинена – ані біля колонок, ані біля каси нікого не було. Не скидаючи швидкості, ми проїхали повз неї. Мені здалося, що скло навколо касового віконця розбите, а на сухому чистому асфальті блищать друзки, але перш ніж я встигла розгледіти все, дорога трохи крутнула, і заправка зникла з поля зору.

– Ти бачив, тату? – запитав Сергій.

Він більше не звертався до мене, і я одразу пошкодувала, що різко відповіла йому, а відтак – зрозумівши, що він не почув навіть цієї моєї відповіді, – про те, що замість того, щоб

поговорити з ним, я озвалася до невідомого голосу, а той, мов навмисне, саме цієї миті припинив засмічувати ефір своїми повторюваними запитаннями й нарешті замовк.

Тато Боря підніс мікрофон до рота й прошепотів:

– Тихо, Сергію, мовчки проїдьмо, поговоримо потім.

Після пряникового села спокій довколишніх селищ уже не здавався мені безпечним. На перший погляд усе нібито було нормально: світилися вікна, у дворах стояли автомобілі, – але тепер мені якось відразу впадала в око відсутність людей на вулицях. Година була не пізня, але ніде, куди сягало око, не було видно жодного перехожого – не гралися діти, не бігали собаки, і не було на узбіччі звичних бабусь із барвистими махровими рушниками, картоплю та сумнівними грибами в різнокаліберних скляних банках. Навколо панувала якась насторожена, підозріла тиша, немов за кожним рогом, за кожним поворотом нас чекало щось недобре. І я була рада, що ми не йдемо пішки повз ці завмерлі будинки, а, навпаки, мчимо зі швидкістю сто кілометрів на годину – занадто швидко, щоб нас можна було зупинити.

Ліворуч від дороги промайнула крихітна, завбільшки з автобусну зупинку, споруда із зеленим дахом і ґратами на вікнах; під її дахом тьмяно блищали червоні літери «Міні-Маркет». Незважаючи на горду назву, вона радше скидалася на пивний кіоск. Імовірно, нещасний «Міні-Маркет» був ближче до дороги, ніж заправка одразу за ним, тому я встигла розгледіти, що металеві двері зірвані з петель, а вікна розбиті; але й тут уже нікого не було – вочевидь, біда з маленьким сільським магазином сталася ще вранці, а може, і вчора.

Певно, гнітюча тиша навколо, яка дзвеніла в мене у вухах, уплинула на решту, бо Мишко раптом запропонував:

– Мамо, увімкни, може, музику якусь, так тихо...

Я простягнула руку, звично натиснула кнопку тюнера, і мертве шипіння на частоті, яку я звикла слухати, нагадало мені, що міста, яке залишилося за нашою спиною, більше немає. Я уявила безлюдну студію радіостанції, розкидані папери, телефонну слухавку, що лежить поруч з апаратом – хай їй грець, моїй живій уяві, – і квапливо перемкнулася з радіоприймача на програвач. Відразу ж низько, хрипко заспівала Ніна – «Ne me quitte pas, il faut oublier, tout peut s'oublier, qui s'enfuit déjà», і тиша, що тиснула на мої вуха, умить відступила й наповнилася її голосом – так, що на якусь мить я навіть забула, що ми тут робимо – три автомобілі на довгій, порожній дорозі, немовби просто ідемо кудись великою

компанією, а не тікаємо – так швидко, як тільки можливо, не маючи права озирнутися.

– Тьху, Аню, – сказав тато Боря з прикрістю, – ну що в тебе за музика, похоронний марш якийсь, веселішого нічого немає?

– Вона на всіх діє по-різному, тату, – відповіла я, вимикаючи пісню. – Не впевнена, що в мене є щось веселіше, але в будь-якому разі всі інші диски поховані під вашою прекрасною рацією, тож або Ніна – або нам доведеться співати самим.

– Ми ідем-ідем-ідем у синю далечінь, – раптово проспівав Мишко із заднього сидіння – добряче, утім, фальшивлячи. Я спіймала його погляд у дзеркалі заднього огляду, він усміхнувся, і мені одразу полегшало.

Зі спалаху червоного світла попереду стало зрозуміло, що Льоня знову скидає швидкість – ми одразу замовкли та спробували розгледіти причину зупинки. Лаючись, тато намагався намацати кнопку, що опускала скло, і, як мені здалося, почав висовувати голову з вікна раніше, ніж воно-таки встигло опуститися. З мого боку не було видно нічого, але, щоб не вдарити бампером Льоніну автівку, я теж скинула швидкість. Хоча на узбіччі нікого не було, їхати повільно було страшно й незатишно.

– Це лише переїзд, – сказав тато з полегкістю, і я побачила замкнену будку чергового з темними вікнами, червоно-білий шлагбаум – задертий догори, як колодязний журавель, а поруч – попереджувальний знак і світлофор. Чорні головки світлофора, схожі на очі іграшкового робота, по черзі блимали червоним, і з відчиненого вікна долинав тихий мелодійний дзвін. «Ленд Крузер» зупинився; я теж опустила скло й побачила автівку Сергія, що застигла перед самим в'їздом на рейки.

– Відкрито ж шлагбаум, – сказала я.

Тато вхопив мікрофона й вигукнув у нього:

– Сергію, чого стоїмо?

– Стривай, тату, – озвався Сергій, – світло ж червоне, тут видно кепсько, ще під потяг поїдемо...

Завершити фразу він не встиг, бо двері, як спершу здалося, порожньої залізничної будки зненацька відчинились і двоє чоловіків, які вийшли звідти, швидким кроком попрямували до нас.

– Газуй, Сергію! Аню, їдьмо швидко! – закричав тато, але всі ми – навіть Льоня, який не

брав участі в перемовинах, уже встигли побачити людей, які бігли до нас, дали газу та рвонули з місця майже одночасно – так швидко, що я й справді мало не в'їхала в блискучий «Ленд Крузерів» зад.

Не скидаючи швидкості, ми проскочили ще якісь села, і паніка почала відпускати мене, аж коли неприємний переїзд залишився далеко позаду й обабіч дороги знову виросла чорна непрозора стіна дерев, яка здавалася тепер значно більш дружельною, ніж залишені позаду зачаєні селища: насторожено світяться вікна, порожні вулиці, розбиті продуктові кіоски. Я дістала цигарку й закурила, зрадівши, що руки не тремтять.

– Гарне місце для засідки, – сказав тато Боря в мікрофон, – треба буде мати на увазі на майбутнє.

– Так, придумали чудово, – відгукнувся Сергій, – добре, що не зуміли шлагбаум опустити й підняти блоки – шлагбаум я б зніс, звісно, а ось через оті залізяки ніхто з нас не перестрибнув би, навіть Льоня на своєму понтовозі.

– Може, це й не засідка була, – припустила я невпевнено, згадуючи, що в руках у людей, які вибігли з будки, нічого не було – ані зброї, ані палиць, – ми ж не знаємо напевне.

– Авжеж, – легко погодився тато, – може, вони просто цигарок хотіли попросити. Тільки я не перевіряв би, Аню, їй-богу, не перевіряв би.

Відчуття безпеки, яке з'явилося в нас, доки ми рухалися крізь нічний безлюдний ліс, на жаль, протривало недовго. Не встигли ми проїхати й десяти кілометрів, як удалині знову з'явилося електричне світло. Люди, люди, думала я, з тугою оглядаючи дорогу, як же вас усюди багато, як щільно, як тісно ви живете, і нікуди не втекти від вас, як би далеко ти не поїхав. Цікаво, чи є в нашій «середній смузі» хоч одне місце, де вас немає – немає взагалі, щоб можна було просто покинути автівку на узбіччі, піти в ліс і залишитися там, не боячись, що хтось побачить твої сліди або дим твого багаття – і піде за тобою? Хто вигадав це правило – мешкати вікно до вікна, двері до дверей, хто вирішив, що так безпечніше – наче люди, такі ж, як ти, які мешкають поруч, не перетворюються на запеклих ворогів, якщо в тебе є щось, що їм справді дуже потрібно? Ми в дорозі лише кілька годин, а мене вже нудить від думки, що доведеться проїжджати ще одне село, ще один переїзд, коли не хочеться навіть роззиратися на всі боки – і не можеш не роззиратися.

Напевно, я зітхнула чи трохи дужче натиснула на газ, бо тато, який теж дивився в бік вогнів, які неухильно наближалися, мовив:

– Ну-ну, Аню, там немає нічого страшного, звичайне село, невелике. Здається, це Нудоль. Нам навіть не треба його проїжджати наскрізь, воно збоку, тепер аж до Клина їхатимемо спокійно.

– Ми поїдемо через Клин? – запитала я, і мене сіпнуло. Думка про те, що доведеться їхати через місто – яке завгодно місто, наводила на мене жах. – Ми ж хотіли оминати міста?..

– Ну яке це місто? – відповів тато. – Не більше московського мікрорайону. Гадаю, там усе ще нормально – ми мусимо встигнути. Розумієш, Аню, це як хвиля – вона рухається за нами, і що швидше ми проїдемо, то більше шансів, що вона нас не накриє. Ми не маємо ані часу, ані пального, щоб блукати путівцями. До того ж геть не факт, що вони безпечніші. Наразі головне – швидкість, і що швидше ми зникнемо з Московської області, то ліпше для нас. А попереду в нас – Твер, – додав він, помовчавши, – її взагалі ніяк не об'їдеш, там же Волга.

Доки він говорив, я згадала кадр із фільму: затиснуті між будинками, заповнені переляканими людьми автомобілі, а на них стрімко насувається сіро-сталева, висока – вища ніж довколишні хмарочоси – і важка, як бетонна плита, стіна води, увінчана шапкою сивої піни. Хвиля. Якщо ми не поквапимось, вона накриє нас, незважаючи на наші швидкі автівки, рушниці, припаси, незважаючи на те, що ми точно знаємо, куди саме ідемо, – на відміну від тих, хто залишився на місці й чекає дивовижного порятунку й не дістане його, загине під хвилию, – і від багатьох інших, кого ця хвиля, з'явившись на горизонті, змусить зірватися з місця й тікати навмання, без підготовки, і тому теж приречених на невдачу. Уявіть, раніше я любила такі фільми.

Рація під моім правим ліктем засичала й видала:

– Заправка, Аню, глянь ліворуч, і вона працює!

– Пригальмуй-но, Сергію, – миттю відгукнувся тато, але Сергій і так уже зупинявся. За ним, спалахнувши червоним, сповільнився Льоня, а я трохи проїхала вперед, щоб порівнятися з «Ленд Крузером», та опустила пасажирське скло.

– Бачу, бачу, – крикнув нам Льоня. – Чого ми стали?

– Роздивімося спершу уважніше, – сказав тато, – а ти, Льоню, і не думай вискакувати

знову з автівки, як на день народження, зрозумів? Треба роззирнутися.

Черги не було – та й де б їй тут узятися, зважаючи на порожнє шосе. Мовчить радіоефір, і зловісний переїзд залишився позаду, – чужих, крім нас, на трасі не було, а місцеві жителі, напевно, просто не ризикували в такий час, у темряві, сунутися по бензин. Пересічна придорожня заправка пізньої години – мирно світиться синя з білим вивіска, кілька вантажівок зупинилися на нічліг, три легковики з увімкненими фарами біля колонок, освітлене віконце каси, кілька людських фігур. Усе було як завжди – якщо не брати до уваги закріпленої під металевим навісом яскравої рекламної розтяжки з написом «МИ ПРАЦЮЄМО НАВІТЬ У КРИЗУ» та темно-синього мікроавтобуса з жовтим написом «ОХОРОНА» на борту, який стояв трохи збоку, і чотирьох автоматників у чорній однаковій уніформі. На спині й на грудях вони мали написи, які здалеку годі було розібрати, а на головах – кепки з короткими козирками, і чомусь саме кепки підкреслили відмінність цих озброєних людей від тих, інших, які стукали вчора вранці чобітьми в наші ворота. Один із них курив, стоячи біля самої дороги, і тримав цигарку по-військовому, в жмені.

– По-моєму, усе гаразд, тату, – сказав Сергій. – Мужики ці з автоматами схожі на відомчу охорону. Нам не завадило б поповнити запаси. Гадаю, треба заїхати. Заодно з'ясуємо ситуацію.

– Працюють вони навіть у кризу, – люто мовив тато та сплюнув на асфальт крізь відчинене вікно, – криза у них. Козли. Ви послухайте тільки – криза. – Він смачно, соковито вилаявся й одразу ж, озирнувшись, вибачився: – Даруйте, діти, забув про вас на мить.

– Нічого, – відповів Мишко із захопленням.

Рація знову засичала, і пролунав голос Іри – вона чомусь звернулася саме до мене:

– Аню, у пакеті з бутербродами, який у вас на задньому сидінні, лежать маски. Їх треба надіти, без них із автівки виходити не можна. Льоні скажіть теж.

– Та годі, Іро, – відповів їй тато, – там людей небагато, на вигляд нормальні. Ми їх лише злякаємо своїми масками.

Чути було, як Сергій роздратовано сказав: «Іро, ну маски навіщо зараз?», і вона одразу, без жодного переходу, закричала:

– Тому що треба надіти маски! Ти чуєш? Треба! Ви не розумієте, ви нічого не бачили!..

Я перехопила у тата мікрофон і сказала:

– Я зрозуміла, Іро, ми надінемо зараз, я скажу Льоні, – й обернулася до Мишка: – Дай мені пакет із бутербродами.

Коли всі вже були в масках – тато, стиха лаючись, останнім натягнув на обличчя блідо-зелений щільний прямокутник, – ми повільно рушили до заправки. Охоронець, який курив на узбіччі й уже певний час спостерігав за нами, викинув цигарку та зробив кілька кроків до нас, поклавши руки на автомат, що висів на грудях. Порівнявшись із ним, Сергій зупинився й опустил віконце. У тихому морозному повітрі було виразно чути, як він каже:

– Вечір добрий, нам би заправитися.

– Будь ласка, проїжджайте, – відповів охоронець. Сергієва маска його, вочевидь, не здивувала, але до автівки він не наблизився, навіть відступив на крок. – Із автівки виходить тільки водій. До каси підходимо по одному. Пальне ще є, усе гаразд.

– А є ліміт якийсь? – запитав Сергій, не поспішаючи заїжджати.

– Немає черги – немає ліміту, – сказав охоронець офіційно, а потім усміхнувся й додав уже нормальним голосом: – Москвичі? Хлопці, каністри не потрібні порожні? Раджу заправитися про запас. Бензовози два дні вже не приходили – ми тут до завтрашнього вечора, розпродуємо залишки, а потім згортаємося, мабуть.

– Потрібні каністри, – подав голос Льоня. Він теж опустил віконце і, як і всі ми, прислухався до розмов.

– Коли заплатите за пальне, підходьте до автобуса, – відповів охоронець, – півтори тисячі за каністру.

– За порожню? – охнув тато, подавшись до мого вікна та придавивши мене плечем. – Та це грабунок!

Охоронець обернувся до нас і примружився:

– Грабунок, дядьку, – тут він припинив усміхатися, – це якби ми тебе зараз вивели в поле й застрелили, а автівку твою блискучу забрали. Ти пошукай на околиці заправку, яка працює, – хоч одну знайдеш? То потрібні вам каністри чи ні?

– Нормально, Андріічу, не сперечайся, – сказав Льоня поквапом. – Потрібні, потрібні каністри, я підійду зараз.

Господи, подумала я, головне, щоб він не дістав «котлету» і не взявся лічити купюри в усіх на очах, тоді ми точно живими звідси не виїдемо. Остання фраза, мовлена чоловіком у кепці, який спершу видавався таким доброзичливим, нагадала мені, що навколо – нікого,

ніч, на майданчику перед заправкою – щонайменше четверо людей з автоматами, і невідомо ще, скільки їх у мікроавтобусі. Льоня, однак, не трусив грошима у всіх на виду, натомість урвав розмову, яка вже ставала неприємною, висунувся з віконця ще глибше й бадьорим, життєрадісним голосом, наче всі ми їхали на шашлики і йому кортіло вже продовжити шлях, крикнув:

– Проїжджай до колонки, Сергію! Не будемо затримувати людину, – ніби за нами стояла черга.

На додачу до порожніх каністр, які були у нас із собою, ми наповнили ще шість – чотири дизелем і дві бензином, більше в мікроавтобусі не було. Після вдалої бізнес-операції охоронці були налаштовані благодушно, тому дозволили нам затриматися на освітленому порожньому майданчику, щоб знайти для каністр місце в наших і так перевантажених автівках. Для цього всім нам довелося вийти. Марина звільнила дівчинку з полону дитячого сидіння, віднесла її до краю майданчика і, присівши поруч із нею, почала розстібати на ній комбінезон. Один з автоматників підійшов до Льоні, який разом із Сергієм вивантажував із «Ленд Крузера» якісь тюки й коробки, і простягнув йому щось на відкритій долоні в чорній в'язаній рукавичці:

– Мужик, ось ключ, візьми – у нас там праворуч кабінка туалетна, взагалі не можна, звісно, та гаразд – хай сходять дівчата ваші з діточками, не в полі ж, холодно.

Марина вмить підхопила дівчинку на руки та швидко зникла в синій пластиковій кабінці. Іра йти відмовилася – вона застигла на самому краю майданчика, однією рукою щільно притискаючи до обличчя маску, а другою – міцно вчепившись у плече хлопчика. Чоловік, який приніс ключ, попрямував було до неї та щось заговорив, але вона відсахнулася і швидко замотала головою, не промовляючи жодного слова. Він відійшов, стелюючи плечима.

Мені знову дуже захотілося курити – чомусь це бажання завжди стає особливо гострим саме на заправках. Із незапаленою цигаркою в руці я пішла до узбіччя, де все ще стояв перший автоматник. Коли я підійшла, він чиркнув сірником і дав мені прикурити, прикриваючи вогник від вітру в долонях. Маску довелося зсунути під підборіддя, і я дуже сподівалася, що Іра цього не побачить. Якийсь час ми мовчки диміли, дивлячись на безлюдне шосе, а потім він запитав:

– Ну як там Москва? Карантин не зняли ще?

Я відразу зрозуміла, що зараз збрешу цій людині, яка ще нічого не знає про загибель

міста, про кордони, які розбіглися, і не уявляє, на що неминуче перетвориться ця тиха дорога найближчими днями. Збрешу, тому що за спиною в мене – три наші розкриті, беззахисні автівки, тому що Марина у своєму білому швейцарському лижному костюмі понесла дівчинку в кабінку за рогом, а ці озброєні люди щойно, можливо, обміняли свій останній шанс на порятунок на купку непотрібних папірців, які їм, імовірно, уже не знадобляться. Хвиля, подумала я, стенувши плечима, – якомога більш байдуже:

– Та ні, начебто не зняли. Ми зі Звенигорода ідемо.

Голови він не повернув і, далі дивлячись на дорогу, поставив ще одне запитання:

– А куди ідете, якщо не таємниця? Таким караваном...

– Аню! – голосно крикнув Сергій. – Ну де ти там? Їдьмо, усе готово!

Я з полегкістю кинула недопалок собі під ноги і, не кажучи більше жодного слова й не оглядаючись на чоловіка, який залишився на узбіччі, квапливо попрямувала до автівки, тому що відповіді на це його запитання в мене не було.

У салоні «Вітари» стало значно тісніше: частина речей із багажника перекочувала на задне сидіння, затиснувши Мишка в кутку, але настрої був бадьорим. З полегкістю звільнившись від зеленої маски, тато Боря радісно заявив мені:

– Тепер щонайменше на пів дороги пального вистачить, якщо не більше. Ох, як вдало ми заїхали. Хоча Льоню добряче розкуркулили. Знала б ти, за скільки вони нам бензин продали. Кризові ціни, хай їм грець! Ну ж бо, Аню, хлопці вже рушили, прилаштуйтеся у хвіст, доїдемо до Твері, а там я тебе зміню – комусь із нас треба поспати.

Решта автівок справді вже виїжджали на шосе. У люстерко заднього огляду я побачила, як один з охоронців, які залишилися біля мікроавтобуса, підняв руку й помахав нам услід. Чоловік, який стояв біля узбіччя, відступив, пропускаючи нас, спіймав мій погляд і ледь помітно усміхнувся. Порівнявшись із ним, я на мить пригальмувала, опустила скло, глянула просто в його усмішку та сказала швидко:

– Немає більше Москви. Не чекайте завтрашнього дня – забирайте все, що залишилося, і їдьте звідси подалі, чуєш?

Усмішка на його обличчі ще не зникла, але в очах з'явився якийсь новий вираз, і тоді я натиснула на газ і, вже вирулювавши на дорогу, обернулася й повторила, сподіваючись, що мої слова не віднесе вітром:

– Подалі! Чуеш?

Тридцять кілометрів до Клина ми їхали мовчки – імовірно, мій спосіб попрощатися з охоронцем на заправці зіпсував усім настрій. Тишу порушувало лише потріскування рації – в ефірі й далі не було жодного звуку. Якби не освітлені села, розсіпані обабіч шосе, можна було б подумати, що ми – останні, хто іде цією дорогою, що нікого більше не залишилося. Відчуття це зникло, коли попереду з'явився Клин. Це було перше місто, яке ми мали перетнути, з перехрестями та світлофорами, які могли вповільнити наш рух, розділити нас або змусити зупинитися. Я мимоволі випросталася й міцніше обхопила кермо.

Як це зазвичай буває в маленьких містах, будинки на околицях ще скидалися на сільські – одноповерхові, із двосхилими дахами й дерев'яними парканами. Міські квартали почалися трохи пізніше – але й тут будинки були затишно невисокі, зусібіч обсаджені деревами. Помаранчеві автобусні зупинки, зворушливі провінційні вивіски, рекламні плакати на узбіччі. Не встигли ми проїхати й кілометра, як Мишко стрепенувся:

– Мамо, он люди, поглянь!

І справді, людей на вулицях було небагато, але вони були. Я мимоволі почала лічити їх: двое, ні – трое з одного боку вулиці, ще двое – з іншого. Вони спокійно йшли в якихось мирних, спокійних справах, і на їхніх обличчях не було масок. Доки я лічила пішоходів, із бічної вулиці на дорогу виїхала вантажівка з написом «ХЛІБ» уздовж брудно-блакитного металевого борту та якийсь час їхала слідом за нами, а відтак знову звернула кудись у двори. Ми проїхали повз маленьку червону церкву. Неподалік привітно світилася жовта емблема «Макдональдса». Побачивши її, Мишко сказав мрійливо:

– Ох, зараз би булку... Може, заїдемо?

Попри те, що «Макдональдс», звісно, був зачинений – паркінг перед ним порожній, а всередині, за скляними стінами, було незвично темно, – так само, як були зачинені заправки, щедро розсажені то тут, то там, – це місто вочевидь було живим. Хвиля, від якої ми тікали, ще не дісталася до нього, ще не змусила сховатися перехожих, не перекрила вулиці – а це означало, що ми встигаємо, що ми, схоже, ще не запізналися.

Ми дісталися перехрестя з миготливими жовтими світлофорами, повернули, і відразу сухий асфальт укритися яскравою святковою розміткою, а над нашими головами проплив синій покажчик із написами «ТВЕР», «НОВГОРОД», «САНКТ-ПЕТЕРБУРГ».

– Ну ось, – сказав тато задоволено, – лєнінградка.

Місто не закінчилася відразу. Певний час обабіч шосе ще траплялися будинки, з'їзди були позначені назвами вулиць, але дерев дедалі більшало, і зрештою місто залишилося позаду. Щойно траса звично потемнішала, цей сповнений подіями день і вчорашня безсонна ніч одночасно навалилися на мене. Зненацька я зрозуміла, що червоні Льонині габарити розпливаються в мене перед очима, бо я втомилася – смертельно, і не можу більше проїхати й кілометра.

– Тату, – сказала я тихо, – змініть мене ненадовго. Боюся, що до Твері я вже не дотягну.

Не чекаючи його відповіді, я натиснула на гальма, почала відстібати пасок безпеки, не звертаючи уваги на рацію, яка відразу ж заговорила стривоженим голосом Сергія, і провалилася в сон, щойно ми помінялися місцями, не встигла «Вітара» й рушити. Здається, я навіть не чула, як тато грюкнув водійськими дверцятами.

Так часто буває дорогою додому: як би міцно ти не спав на задньому сидінні таксі, очі розплющуються саме за хвилину до того, як водій скаже: «Приїхали» й зупинить автівку. Я прокинулася – без переходу, відразу, просто підняла голову й розплющила очі. Одразу побачила, що ми більше не самотні: освітленим шосе в обидва боки їхали автівки. Та й рація теж більше не мовчала – крізь знайоме булькання та свист було чутно, як перемовляються між собою водії вантажівок.

– Еммаус проїхали, – повідомив тато Боря, не повертаючи до мене голови, – під'їжджаємо до Твері.

– А народу скільки, – сказала я, роззираючись. – Звідкіля вони всі взялися?

Придивившись, я зрозуміла, що більшість автівок стоять уздовж узбіччя – з увімкненими фарами, спущеними віконцями й навіть розчиненими дверцятами, що деякі з них порожні й водії ходять неподалік.

– Чому вони стоять? – запитала я й одразу ж побачила сама, що ця нескінченна, різномаста вервечка автомобілів – не що інше, як довга, на кілька сотень метрів, черга до автозаправних станцій обабіч дороги.

– Не хотів би я опинитися зараз у цій черзі, – сказав тато. – Поглянь, скільки московських номерів. Тут і маски, певно, не допоможуть.

Варто було останній заправці залишитися позаду, як дорога спорожніла. Небагато автівок, які рухалися з нами в одному напрямку, могли дозволити собі розкіш проїхати повз заправку. Однак Сергій, який їхав попереду, раптом різко скинув швидкість, а слідом за ним пригальмували й ми. Просто перед нами широка траса роздвоювалася, і нещільний потік автомобілів ішов ліворуч, а правий її рукав, що вів до центру міста, було перекрито знайомими бетонними балками. З ними стояла яскраво освітлена придорожніми ліхтарями приземкувата броньована автівка на широких колесах, схожа на товстий зелений шматок мила з гострими краями, а над дорожнім покажчиком височів величезний жовтий плакат: УВАГА, ВОДИЇ! В'ЇЗД У М. ТВЕР ЗАКРИТО. РУХАЙТЕСЯ В ОБ'ЇЗД – 27 КМ.

– Он воно як, – замислено мовив тато, коли ті, хто їхав перед нами, нарешті надивилися на кордон, і ми знову набрали швидкість. – Добре придумали, молодці. Цікаво, чи пропустять нас далі. Об'їзд об'їздом, але ж міст через Волгу однаково в межах міста.

– Не можуть же вони перекрити федеральну трасу, – сказала я. – Уявіть лише, якщо в цьому місці закоркувати дорогу, тут таке почнеться.

– А ось ми зараз і побачимо, – обізвався він, насупившись.

Жовті плакати – такі ж, як той, перший, – зустрілися нам ще кілька разів. Вони висіли праворуч дороги на всіх з'їздах до міста, і під кожним із них біліли викладені впоперек шматки бетону, за якими стояли мовчазні, непорушні військові автівки. Ми проминули два або три таких з'їзди, і попереду нарешті зринули міські квартали. Дорога була вільною, жодного кордону, лише просто над табличкою «Твер» був ще один плакат, тепер уже білий, із написом: «УВАГА! ЗУПИНКУ ЗАБОРОНЕНО! ШВИДКІСТЬ НЕ МЕНШЕ 60 КМ НА ГОДИНУ». Попереду я побачила цілий ланцюжок таких плакатів – обабіч дороги через кожну сотню метрів. Було зрозуміло, що нас пропустять, бо місто, яке, на лихо, перерізала надвое величезна магістраль, що поєднувала дві столиці, які гинули, не мало змоги перекрити цю артерію та розбиратися потім із натовпами розгублених, переляканих і, можливо, уже заражених людей, змушених залишити автівки й розбрестися околицями. Вони в будь-якому разі ринуть у місто – пішки, полями, в обхід освітлених перекритих в'їздів із кордонами – у пошуках їжі, пального й даху над головою. І оскільки це чотирьохсоттисячне місто годі було обнести по периметру стіною, урятувати його можна було в один-єдиний спосіб: відкрити заправки та продати пальне всім, хто іде повз них, перекрити дорогу, що веде через центр, і простежити, щоб ті, кому треба потрапити на протилежний берег Волги, якомога швидше, без затримок і зупинок, залишили його.

Ми рухалися тепер через місто – у найвужчому його місці. Я поглянула на спідометр – до

шістдесятикілометрового бар'єра ми, звісно, не дотягували, адже всі, хто їхав попереду, не могли втриматися, щоб не роззиратися довкола. Світлофори на перехрестях блимали жовтим, і на всіх бічних вулицях, що вели вглиб міста, а подекуди навіть уздовж узбіччя стояли такі само кремезні восьмиколісні бронеавтівки. Тепер, на світлі, було видно, що замість лобового скла у них невеликі, схожі на ілюмінатори віконця з піднятими металевими віконницями, а на дахах між круглими прожекторами стирчать товсті чорні стволи кулеметів.

– Та в них тут ціла армія, – охнув Мишко.

Він мав рацію. На вулиці не було жодної людини в цивільному, не було поліції й автівок ДПС – лише люди у військових одностроях та однакових круглих пластикових респіраторх, що закривали обличчя. Вони сиділи в броньованих автівках або стояли вздовж дороги, проводжаючи очима повільний плін автомобілів.

За два кілометри попереду зринув міст, за яким місто негайно ж закінчилося. Разом із ним зникли і військові в респіраторх, і броньовані автівки, і білі плакати з чорними літерами та знаками оклику. Лише відразу за мостом самотньо стирчав останній, найлаконічніший з-поміж усіх плакат з одним-єдиним словом.

«ХАЙ ЩАСТИТЬ!» – було написано на ньому.

* * *

Уже залишилися позаду Твер і два невеликі села, що промайнули одне ліворуч, а друге праворуч від шосе. Закінчилися вкриті снігом поля, знову почався ліс. Ми всі мовчали. Притулившись лобом до холодного скла, я дивилася на темні дерева, повз які ми пролітали, і намагалася уявити, чи надовго вдалося відкласти катастрофу тим, хто залишився, і що спричинить її початок. Що станеться раніше – закінчиться пальне, потрібне тим, хто проїжджає повз місто, чи продовольство для тих, хто сховався в ньому? Скільки часу протримаються щільні, неприступні наразі кордони? Як скоро військовики, які захищають ці кордони, почнуть замислюватися, чи варто охороняти те, що в будь-якому разі приречене, залишать пости й повернуть свою зброю проти тих, кого щойно захищали? А може, нічого цього не станеться, бо потік людей і автівок, які втікають цією дорогою, захлинеється й вичерпається, і хвиля, яку ми так виразно відчуваємо зараз за своїми спинами, зменшиться й не зможе зруйнувати зведену перед нею стіну? Тоді це невелике місто залишиться – островом, центром, і люди, які сховалися в ньому, зможуть перечекати найстрашніше й потім, поступово, повернутися до нормального життя.

– Ти не спиш, Аню? Треба спати, – сказав раптом тато, уриваючи мої думки. – Ми не спали дві доби – ані я, ані ти. Якщо ми обое витріщатимемося в темряву, то рано чи пізно доведеться зупинитися й заночувати, а це дуже нерозумно, коли двоє водіїв в автівці.

Він мав рацію, але спати геть не хотілося. Може, тому, що я й так забагато спала за ці кілька безглузвих тижнів, які ми провели, чекаючи невідомо чого, і мені остогидло спати, ні в чому не брати участі, бути марною статисткою, – а може, завдяки короткому відпочинку, який я дозволила собі перед Твер'ю. Я глянула на нього – вигляд він мав кепський. Йому шістдесят п'ять років, подумала я, він не спав дві доби, а до цього пів ночі провів в автівці, добираючись до нас із-під Рязані. Як довго він іще витримає цей темп – перш ніж у нього не витримає серце або він просто засне за кермом?

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65924898&from=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

Натаніель «Натті» Бампо – головний герой серії романів Фенімора Купера про Шкіряну Панчоху; вправний мисливець і мужній воїн, найкращий стрілець. (Тут і надалі прим. ред., якщо не зазначено інше.)